

Representation of Applied Metalworks of the Safavid Era Based on the Illustrations of the Shahnameh of Shah Tahmasabi

Mehdi Kazempour

Associate professor, Faculty of Cultural Materials Conservation, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran, (Corresponding author).

Abstract

Introduction: The study of Islamic metalwork reveals that the majority of preserved works in museums, private collections, or historical sources consist of copper, iron, and bronze artifacts. In contrast, objects crafted from gold and silver are rarely encountered today. Their absence is primarily explained by two factors: the corrosive properties of certain metals, which caused deterioration over time, and the high intrinsic value of gold and silver, which led to the frequent melting and recycling of such objects for financial and economic purposes. As a result, scholars face limitations when attempting to reconstruct the material culture of the Safavid period solely through extant artifacts. Paintings, therefore, emerge as the most reliable documentary evidence for understanding the types of functional utensils and vessels used at the Safavid court. These illustrations not only capture everyday and ceremonial scenes, but also portray objects with a striking degree of realism and technical detail, allowing researchers to infer their forms, functions, and decorative characteristics.

Purposes & Questions: The primary purpose of this article is to conduct a systematic analysis of functional metal objects as represented in the illustrations of the Shahnameh of Shah Tahmasabi, one of the most celebrated manuscripts of the Safavid era. This research is guided by two central questions: (1) Which functional objects of the Safavid era are depicted in the Shahnameh of Shah Tahmasabi? (2) What materials, shapes, and decorative techniques characterize these objects? By addressing these questions, the study seeks to contribute to a more nuanced understanding of Safavid craftsmanship, courtly life, and the symbolic significance of objects in Safavid visual culture.

Methods: This research employs a descriptive-analytical method with a qualitative approach, focusing on the visual analysis of illustrations from the Shahnameh of Shah Tahmasabi. Data were collected using both library sources and electronic databases. The initial corpus consisted of 60 illustrations from the manuscript, dated 931 AH. From this group, 20 images were selected through non-probability judgmental sampling, with the key criterion being the presence of at least one metal object in each illustration. In order to ensure a diverse and representative set of objects, repetitive or overly similar depictions were excluded. The objects examined and classified in this study include Sorahi (flasks), Abriq (ewers), pitchers, teapots, candlesticks, torches, censers, medical instruments, and kitchen utensils. Each object type was analyzed in terms of form, materiality, decorative patterns, and functional context within the Safavid court.

Received: 2024-09-27
Final revision: 2024-12-24
Accepted: 2024-12-30
Early online access: 2024-12-31
Published: 2025-10-01

Email: M.kazempour@tabriziau.ac.ir

Abstract

Negareh
Autumn 2025 - NO 75

Findings & Results: The analysis demonstrates that the illustrated objects of the Safavid period, as preserved in the Shahnameh of Shah Tahmasabi, correspond closely to descriptions provided by contemporary travelers and chroniclers. The findings suggest that these paintings offer an invaluable and realistic representation of metal objects that are otherwise absent from museum collections today. While certain categories of Safavid metalwork, such as military arms, have survived, the functional utensils used daily and in ceremonial contexts at court—such as Sorahi flasks, Abriq ewers, candlesticks, censers, torches, and kitchen vessels—are primarily known through illustrated manuscripts. Particularly noteworthy among these are the Sorahi flasks, which appear frequently and with careful detail. Their golden appearance in the illustrations strongly suggests that they were made of gold, emphasizing both their practical function and their symbolic value as luxury objects. These flasks typically feature a spherical body, an elongated cylindrical neck, and a small lidded container attached by a chain. They were commonly placed on golden trays or within basins lined with velvet, highlighting their role in the courtly etiquette of serving guests. Decorative features include engraved motifs, grooved or spoon-like designs reminiscent of Achaemenid vessels, and occasional inlays of precious stones. Geometric and plant motifs are also prominent, reflecting the broader aesthetic traditions of the Safavid era. Other vessels, such as basins and various containers, share similar material and decorative features. Their inclusion of handles and spouts suggests practical use for washing and ablution, consistent with the Islamic emphasis on ritual cleanliness before meals and prayers. Censers are depicted in several illustrations, often crafted from gold or silver, and were used for perfuming palace interiors with incense, thereby combining functionality with sensory and ceremonial significance. Candlesticks, frequently shown in palatial contexts, are characterized by circular or octagonal bases and decorated with geometric, vegetal, or inscribed motifs. Torches appear as square or rectangular mesh containers, likely made of copper or bronze, and were produced using stationary chopping techniques. These details confirm the advanced technical skill of Safavid metalworkers. In sum, the study reveals that the Shahnameh of Shah Tahmasabi is not merely a literary and artistic masterpiece, but also a vital visual record of functional metal objects in Safavid Iran. Through its meticulous illustrations, the manuscript preserves evidence of utensils and vessels that no longer survive in physical form. By situating these depictions within their cultural and historical context, this article highlights the importance of illustrated manuscripts as a complementary source for reconstructing the material culture of the Islamic world.

Keywords: Shahnameh Shah Tahmasabi, Safavid metalwork, Painting, Safavid applied vessels, Royal vessels.

Abstract

بازنمایی ظروف فلزی کاربردی دوره صفوی بر اساس نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی

* مهدی کاظم پور

دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۶ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۱۰ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۹
بازنگری نهایی: ۱۴۰۳/۱۰/۰۴ زودآیند: ۱۴۰۳/۱۰/۱۱

صفحه ۴۸ تا ۷۱

نوع مقاله: پژوهشی

DOI: 10.22070/negareh.2025.19723.3443

چکیده

مقدمه: با نگاهی به منابع فلزکاری اسلامی، مشخص می‌شود که آثار باقی‌مانده در موزه‌ها، مجموعه‌های شخصی و حتی متون دوره اسلامی، عمدتاً شامل آثار برنجی و مفرغی هستند و اشیاء طلایی و نقره‌ای کمتری در دسترس است. دلیل این امر، به خاصیت خوردگی فلز و همچنین جنبه مادی آن‌ها بازمی‌گردد، چراکه بسیاری از آن‌ها برای مقاصد مالی، نوب شده‌اند. یکی از منابع معتبر برای کسب اطلاعات درباره ظروف کاربردی دوره صفویه، نگاره‌های به‌جای مانده از این دوره است.

اهداف و سؤال‌ها: یکی از اهداف این مقاله، بازنمایی اشیاء کاربردی بر اساس نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی است. سؤال‌های اصلی پژوهش عبارت‌اند از: ۱. کدام ظروف کاربردی دوره صفوی در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی ترسیم شده‌اند؟ ۲. این ظروف چه شکل و تزئیناتی دارند؟

روش‌ها: این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با اتکا بر مطالعات کتابخانه‌ای و الکترونیکی، به بررسی شکل و تزئینات ظروف کاربردی فلزی در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی می‌پردازد.

یافته‌ها و نتایج: بر اساس نتایج این مطالعه، ظروف کاربردی در نگاره‌های این شاهنامه، عمدتاً متعلق به دربار شاهان بوده و جنس آن‌ها اغلب طلا، نقره و برنج است. شکل‌های رایج این ظروف کاربردی شامل صراحی، تنگ، ابریق، آفتابه و لگن، شمعدان، بخوردان و مشعل بوده‌اند. این ظروف با تزئینات گیاهی، هندسی و نیز نقش‌های شیاری مشابه با ظروف فلزی دوره هخامنشی آراسته شده‌اند.

واژگان کلیدی: شاهنامه شاهطهماسبی، فلزکاری صفویه، نگارگری، ظروف کاربردی صفوی، اشیای درباری.

* دانشیار، دانشکده حفاظت آثار فرهنگی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران، (نویسنده مسئول).

Email: M.kazempur@tabriziau.ac.ir

مقدمه

شده‌اند. گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای و الکترونیکی انجام شده و جامعه آماری پژوهش را ۸۰ نگاره از نسخه شاهنامه شاه‌طهماسبی (۹۳۱ ه.ق)، تشکیل می‌دهند. با به‌کارگیری روش نمونه‌گیری غیر احتمالی (قضاوتی)، ۲۰ نگاره به‌عنوان نمونه‌های مطالعاتی انتخاب شدند. مبنای انتخاب، نگاره‌هایی بودند که در آن‌ها اشیای فلزی کاربردی ترسیم شده بود. در این نمونه‌گیری، نگاره‌های دارای اشیای فلزی تکراری و مشابه حذف و در نهایت ۲۰ نگاره به شیوه هدفمند انتخاب و طبقه‌بندی شدند. سپس ویژگی‌های شکلی و تزئینی اشیای فلزی این نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی با توصیفات سیاحان دوره صفوی تطبیق داده شدند. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات، کیفی است. در این تحقیق، داده‌های گردآوری شده از طریق تشبیه، تشخیص تفاوت و تمایز و مقایسه - که همگی با تکیه بر تفکر، تعقل و منطق صورت می‌پذیرند - مورد ارزیابی و تحلیل قرار خواهند گرفت. همچنین سعی بر آن است تا بر مبنای نگاره‌ها، طرح دقیقی از شکل و تزئینات اشیای فلزی کاربردی ارائه شود. مجموعه اصلی فلزکاری‌های نمود یافته در نگاره‌های این شاهنامه، شامل سینی‌های تخت و پایه‌دار، کاسه، جام، جواهرات، ادوات نظامی، زره، صراحی، ابرق، شمعدان، مشعل و غیره است که در این مقاله، منحصراً ظروف کاربردی مورد مطالعه قرار خواهند گرفت.

پیشینه تحقیق

مطالعات متعددی در زمینه هنر فلزکاری دوره اسلامی، در قالب مقاله، پایان‌نامه و کتاب انجام و منتشر شده است که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود: فراست (۱۳۸۴) در مقاله «بررسی مضامین خط‌نگاره‌های شمعدان‌ها و قندیل‌های دوران صفوی»، منتشر شده در نشریه پژوهش هنر اسلامی، شماره ۳، ضمن خوانش کتیبه‌ها، آن‌ها را از جنبه مضمونی نیز بررسی کرده است. نوروزی طلب و افروغ (۱۳۸۹)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی فرم، تزئین و محتوا در هنر فلزکاری دوران سلجوقی و صفوی»، منتشر شده در نشریه مطالعات هنر اسلامی، شماره ۱۲، آثار فلزکاری دوره صفوی و سلجوقی را از نظر تزئینات، شکل و محتوا مورد مطالعه قرار داده و تفاوت‌ها و شباهت‌های آن‌ها را بر شمرده‌اند. آلن (۱۳۷۴) در مقاله «فلزکاری»، از مجموعه مقالات هنر ایران، توصیف جامعی از بهترین نمونه‌های آثار فلزی دوره صفوی، از جمله ظروف، کمربندها، بازوبندها و ابزار آلات جنگی ارائه داده است.

سیف علی و کشاورز افشار (۱۴۰۰)، در مقاله‌ای با عنوان «گونه شناسی آثار فلزکاری در نگارگری عصر صفوی (۹۰۷-۱۱۳۵ ه.ق)»، در نشریه نگره، شماره ۵۷، بر اساس نگارگری این دوره به گونه‌شناسی آثار فلزکاری پرداخته‌اند. حسین نیا امیرکلایی و همکاران (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای با عنوان «معرفی و خوانش کتیبه‌های آثار فلزی

نگارگری یکی از منابع ارزشمند برای شناسایی ویژگی‌های تاریخی، فرهنگی و اجتماعی ایران به شمار می‌آید. در نگارگری، هدف بیان روایتی تاریخی، حماسی و ادبی از طریق زبان تصویر است و نگارگر می‌کوشد تا پیام متن را در قالب تصاویر ارائه دهد. در برخی دوره‌ها و نسخه‌های خطی، موضوعات خیالی به صحنه‌های واقعی تغییر کرده؛ به طوری که عناصر و اشیاء با جزئیات دقیق و به سبکی واقع‌گرایانه به نمایش درآمده‌اند. این شیوه به‌ویژه در نگاره‌های دوره صفوی بیش از سایر ادوار مشهود است. تأکید نگارگران برای بازنمایی دقیق طبیعت، البسه، کلاه‌ها، فرش و زیراندازها، ظروف، بناها و جزئیات تزئینات معماری و بیرق‌ها حاکی از آن است که این نگاره‌ها رابطه بسیاری با واقعیت آن دوره دارند. در میان اشیای منعکس شده در نگاره‌های عصر صفوی، به دلیل ماهیت نگاره‌ها، مجموعه‌ای از ظروف درباری به صورتی واقع‌گرایانه در بخش‌های مختلف نگاره‌ها به تصویر کشیده شده‌اند. هدف پژوهش حاضر، استخراج اطلاعات مربوط به شکل و تزئینات اشیای فلزی دوره صفوی و بررسی تصاویر آن‌ها در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی است. بدین منظور، نخست ویژگی‌های هنر فلزکاری این دوره بیان می‌شود، سپس اشیای فلزی موجود در نگاره‌ها از نظر شکل و کاربرد طبقه‌بندی می‌شوند و سپس بر اساس توصیفات ذکر شده توسط سیاحان کاربردی آن‌ها به صورت دقیق مشخص می‌گردد. دو سؤال اصلی پژوهش عبارت‌اند از: ۱. کدام ظروف کاربردی دوره صفوی در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی ترسیم شده‌اند؟ ۲. این ظروف چه شکل و تزئیناتی دارند؟

ضرورت این پژوهش از آنجا ناشی می‌شود که امروزه تنها بخش اندکی از آثار فلزی دوره صفوی، در موزه‌ها و مجموعه‌های شخصی موجود هستند و نمونه‌های مصور در نسخه‌های خطی، اغلب با نمونه‌های موزه‌ای تفاوت چشمگیری دارند. به نظر می‌رسد بسیاری از این آثار در میان حوادث روزگار از بین رفته‌اند و تنها از طریق بررسی نگاره‌های همین نسخه‌های مصور می‌توان اطلاعاتی در باره آن‌ها به دست آورد. اهمیت این مقاله نیز در این است که در فقدان کاوش‌های باستان‌شناسی در محوطه‌های اسلامی و همچنین کمبود اشیای فلزی مربوط به دوره صفوی در موزه‌ها، بازیابی ویژگی‌های ظروف کاربردی این دوره می‌تواند اطلاعات بسیار خوبی را در اختیار محققان قرار دهد.

روش تحقیق

این پژوهش با به‌کارگیری روش توصیفی - تحلیلی و رویکردی تاریخی، به مطالعه اشیای فلزی دوره صفوی پرداخته که در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی تصویر

مضامین شیعی و عناصر هویت ملی نظیر شعر و ادبیات فارسی را در کتیبه‌های اشیای فلزی دوره صفوی بررسی کرده است. محرابی (۱۳۹۵)، در پایان‌نامه خود با عنوان «پژوهشی بر نقوش و خطوط سلاح و ابزارآلات سرد نظامی در دوره صفویه»، دانشگاه سمنان و راهنمایی صداقت جبّاری کلخوران، با تحلیل و پیاده‌سازی نقوش و خطوط روی ۱۸ نوع سلاح سرد، به مطالعه انواع فنون تزیینی فلزکاری و ویژگی‌های نقوش و خطوط در دوره صفوی پرداخته است.

اسماعیل نژاد (۱۳۹۱) در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی فناوری و زیبایی‌شناسی فلزکاری دوره صفوی»، در دانشگاه شاهد، با راهنمایی محمدعلی رجبی و مهدی پور رضاییان، ضمن ارائه نمونه‌های مختلف آثار فلزی، سیر تحول آن‌ها را مطالعه کرده و به بررسی تزیینات، ویژگی‌ها و فناوری‌های ساخت و تولید آثار فلزی در این دوره پرداخته است. در این زمینه، کتاب «فلزکاری اسلامی در ایران از قرن هشتم تا هجدهم میلادی»، نوشته ملیکیان شیروانی یکی از مهم‌ترین منابع به شمار می‌رود. این کتاب به شیوه‌ای سبک‌شناسانه، آثار فلزکاری دوره اسلامی ایران را در موزه ویکتوریا و آلبرت لندن بررسی کرده و فصل پنجم آن به ویژگی‌های طراحی و تزیینات فلزکاری صفوی اختصاص یافته است (Melikian Chirvani, 1982). همچنین، کتاب «آثار فلزکاری اسلامی در گالری هنری فریر» اثر ایسین آتیل و همکاران (Atil et al., 1985)، پس از توصیف فلزکاری دوران اسلامی در سه بخش اصلی، به ویژگی‌های سبکی و شیوه‌های تولید اشیای فلزی دوره‌های اسلامی موجود در این گالری پرداخته است. فصل دوازدهم مجموعه «سیری در هنر ایران» تألیف پوپ و اکرم‌ن (۱۳۸۷)، به بررسی فلزکاری ایران از آغاز دوره اسلامی تا اواخر دوره صفوی اختصاص دارد. از دیگر پژوهش‌های مرتبط می‌توان به مطالعات ملکیان شیروانی (Melikian Chirvani, 1982) با عنوان «پژوهشی در پیوستگی در فلزکاری دوره صفوی در راناتا هولد»، کتاب «هنر فلزکاری اسلامی» نوشته حیدرآبادیان و عباسی فرد (۱۳۸۸) و کتاب «فلزکاری دوره سلجوقی و صفوی» نوشته افروغ (الف-۱۳۸۹) اشاره کرد. یکی از وجوه تمایز این مقاله با پژوهش‌های پیشین، مطالعات اشیای فلزی کاربردی دوره صفوی بر اساس نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی است. در این مقاله، ظروف این دوره هم از نظر شکل و هم از نظر تزیینات موردبررسی قرار می‌گیرند که موضوعی نو و بدیع به شمار می‌رود.

فلزکاری دوره صفوی

فلزکاری دوره صفوی بر مبنای روش‌های سنتی و قدیمی و مهارت فلزکاران این دوره شکل گرفت (فراست، ۱۳۸۴، ص. ۳۴) و فنون فلزکاری دوران مغولان و تیموریان در ترکیب

عصر صفوی، منتشر شده در نشریه نگارینه هنر اسلامی، شماره ۱۵، در مطالعه تطبیقی به توصیف و بررسی ویژگی‌های طرح، نقوش و کتیبه‌نگاری‌ها در تعدادی از اشیای فلزی موجود در موزه آستان قدس رضوی پرداخته‌اند. فردپور (۱۳۹۰) در مقاله «نگاهی بر فرم و نقوش شمعدان‌های دوره اسلامی»، منتشر شده در نشریه هنرهای تجسمی نقشمایه، شماره ۱۳۹۰، شماره ۷، با معرفی چند نمونه از شمعدان‌های این دوره، نقوش تزیینی و شیوه‌های اجرای این نقوش بر روی آن‌ها را توصیف و بررسی کرده است. جوانی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تزیینات فلزکاری مذهبی عصر صفویه»، منتشر شده در نشریه مطالعات هنرهای تجسمی، شماره ۳، با مروری بر هنر فلزکاری این دوره، معانی نمادین و مضامین مذهبی و شیعی نقوش و تزیینات تعدادی از آثار فلزی را مطالعه کرده‌اند.

نوروزی طلب و افروغ (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «هویت اسلامی - ایرانی در فلزکاری عصر صفوی: با تأکید بر کتیبه‌های موجود بر روی آثار فلزی»، در فصلنامه مطالعات ملی، شماره ۴، در مقایسه تطبیقی نمونه‌های فلزکاری دوره سلجوقی و صفوی، ویژگی‌های نقوش فلزکاری در این ادوار را تحلیل کرده‌اند. جلالی (۱۳۸۷)، در پژوهش خود با عنوان «پایه شمعدان‌های صفوی در موزه مرکزی آستان قدس»، نشریه مشکوه، شماره ۹۹، با معرفی سه پایه شمعدان موجود در این موزه، به توصیف شکل، تزیینات و کتیبه‌های آن‌ها پرداخته است. نکاوت (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «مطالعه تطبیقی تصاویر شمعدان‌های فلزی در نگاره‌های شاهنامه طهماسبی و نمونه‌های مشابه دوره‌های اسلامی (دوره‌های سلجوقی، ایلخانی، تیموری و صفوی)»، منتشر شده در نشریه پیکره، شماره ۱۹، مطالعاتی در حوزه هنر فلزکاری دوره صفوی ارائه داده است. باکویی (۱۳۹۴) در مقاله خود با عنوان «مطالعه تطبیقی نقوش انسانی در فلزکاری و نگارگری عصر صفوی»، منتشر شده در اولین کنفرانس بین‌المللی هنر، صنایع‌دستی و گردشگری، با رویکردی تطبیقی، به مطالعه نقوش انسانی در نگارگری و فلزکاری دوره صفوی برای دستیابی به چگونگی تغییر طراحی پیکر انسان، پرداخته است.

کاشانی ایلخچی و کاظم پور (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «مطالعه نقشمایه درفش‌های موجود در شاهنامه شاهطهماسبی بر مبنای ابزارهای تحلیلی رویکرد نشانه‌شناسی»، منتشر شده در نشریه نگره، شماره ۵۹، درفش‌های دوره صفوی را از نظر رنگ و تزیینات به‌کاررفته روی آن‌ها، مورد تحلیل معناشناختی قرار داده‌اند. افروغ (ب-۱۳۸۹) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «ملاحظات ملی و مذهبی در فلزکاری عصر صفوی با تأکید بر کتیبه‌ها»، دانشگاه تهران با راهنمایی علیرضا نوروزی طلب، ضمن بیان شیوه‌های ساخت آثار فلزی، مفاهیم و

و با نقوش لازم مزین می‌کردند که عمدتاً برای تهیه سلاح و زره بوده است (دیماند، ۱۳۸۳، ص. ۱۵۳). با وجود اینکه زمان کوتاهی از این دوره می‌گذرد، اما به دلیل این که اشیاء فلزی بیشتر جنبه مصرفی داشته و اشیاء به علت کهنگی ذوب شده و از فلز آن برای سایر مصارف استفاده می‌شد، آثار زیادی از این دوره باقی نمانده است (وارد، ۱۳۸۴، ص. ۵۲).

فنون فلزکاری دوره صفوی بر اساس نگاره شاهنامه شاهپهماسبی

بر اساس نگاره‌های شاهنامه شاهپهماسبی، یکی از فنون رایج در فلزکاری این دوره، فن قلمزنی بوده است. شواهد نشان می‌دهد تقریباً همه ظروف با این فن تزئین شده‌اند. در فن قلمزنی، با استفاده از قلم و چکش، اطراف نقش را فرورفته می‌کنند تا نقش به صورت برجسته از سطح ظرف نمایان شود. افزون بر این، از ترصیع کاری نیز برای آراستن آثار فلزی استفاده شده است که در آن، سنگ‌های قیمتی در نقاط مختلف ظرف نشانده می‌شدند. این فن بیشتر برای ظروفی بوده که مورد مصرف شاه بود و در ظروف افراد عادی یا درباریان، این نوع نقش اندازی دیده نمی‌شود. شیوه شکل‌دهی به ظروف نیز عمدتاً قالب بسته بود. در برخی موارد، برای نشان دادن قطعاتی مانند آبریزها به بدنه ظرف، از فن نقش افزوده بهره گرفته شده است.

اشیای فلزی در نگاره‌های دوره صفوی

«... مهم‌ترین سهم نقاشی را نه باید در اشیایی جست (سیف علی و کشاورز افشار، ۱۴۰۰، ص. ۲۲) که بازآفرینی می‌شدند و نه در تأثیری که استادکاران و نقاشان بر همکاران نیرومند خود در دیگر حرفه‌ها گذاشتند، بلکه باید آن را در فرهنگ، سلاطین و آرمان‌های ایرانیان جست‌وجو کرد. مینیاتورها چکیده‌ای از حیات این کشور را ارائه می‌کنند» (پوپ و اکرم، ۱۳۸۷، ص. ۲۷۶۵). در نگارگری‌های دوره صفوی، علاوه بر ترسیم وضعیت زندگی درباری، محیط زندگی و امور روزمره، نحوه رفتار طبقه اشرافی و سنت‌های رایج، بیشترین موضوعاتی هستند که به نمایش درآمده‌اند. هنرمند نگارگر در ارائه این موضوعات نظیر پیکره‌ها، تزیینات معماری، اشیای کاربردی و جزئیات منظره را به گونه‌ای دقیق ترسیم کرده است. از جمله عناصر موجود در نگاره‌های این دوره، اشیای فلزی است که در بخش‌های مختلف تصاویر به چشم می‌خورد (احسانی، ۱۳۶۸، ص. ۱۵۳) و کمتر نگاره‌ای را در این دوره می‌توان یافت که اشیای فلزی در آن نشان داده نشده باشد. این اشیای کاربردی متنوعی دارند، گاه زینت بخش صحنه‌های داخلی کاخ‌ها، گاه در صحنه‌های بیرونی و طبیعت در مقابل پادشاهان و درباریان قرار می‌گیرند و گاه در دست خدمتکاران دیده می‌شوند و گاه در قالب تجهیزات نظامی

با فنون چینی تکامل یافت (افروغ، الف-۱۳۸۹، ص. ۳۹). در دوره صفویان، فصل جدیدی در هنر فلزکاری ایران آغاز شد، زیرا نگاه و نگرش جدید، سبب تحولات قابل توجهی در ساخت و ساز، شکل و نوع کارکرد آثار فلزی شد. به طوری که مهارت سنتی حکاکان و ترصیع‌گران در آثار این دوره جلوه‌گر شد و استحکام و زمختی، جای خود را به زیبایی و ظرافت داد (پوپ، ۱۳۹۴، ص. ۲۵۴۶). بر روی ظروف فلزی دوره صفوی، نقشمایه‌هایی چون گل و بوته، طرح‌های اسلیمی، تصویر انسان و همچنین کتیبه‌ها مشاهده می‌شود (کونل، ۱۳۸۷، صص. ۲۱۱-۲۱۲). در این دوره، صنعت فلزکاری تحولی اساسی یافت و قلمزنی مصنوعات طلا، نقره، برنج و مس رونق زیادی گرفت. بر اساس مطالعات اشیای موزه‌ای مشخص می‌شود که نوآوری‌های صفویان در فلزکاری مشتمل بود بر نوعی شمعدان (باکویی، ۱۳۹۴، ص. ۷۲) استوانه‌ای بلند هشت گوشه با پایه گرد که طرح تزئینی آن‌ها برجسته یا حکاکی شده و نوع جدیدی مشربه که از چینیان اقتباس شده بود و در نهایت محو کامل نوشته‌های عربی و جانشین شدن اشعار فارسی به جای آن. طرح‌های اسلیمی و گلدار مورد پسند بودند، زیرا زمینه ملایم‌تری برای نوشته‌ها فراهم می‌کردند. هنرمندان فلزکار این دوره با الهام از دو اصل (تشیع و ملی‌گرایی)، آثارشان را می‌ساختند و اشعار فارسی با خط نستعلیق به جای کتیبه‌های عربی به کار می‌رفت (اتینگهاوزن و یارشاطر، ۱۳۸۹، ص. ۱۵۳). به جز آیات قرآنی و اسامی دوازده امام و چهارده معصوم که به علت نفوذ شیعه باب شده بود و با خط نسخ و ثلث نوشته می‌شد، سایر نوشتارها به خط نستعلیق همراه با گل و برگ و اسلیمی و نقش‌های هندسی به کار می‌رفت (اتینگهاوزن و یارشاطر، ۱۳۸۹، ص. ۱۵۳). همچنین فلزکاران، آثار فلزی با نقشمایه‌های انسانی و حیوانی را به دستور دونداران هنر می‌ساختند (جوانیان، ۱۳۹۰، ص. ۵۲؛ احسانی، ۱۳۶۸، ص. ۷۹). از ابداعات هنری آن‌ها مجموعه ظروفی از آلیاژ قلع و سرب است که برای درباریان در سطحی استاندارد و با چیره‌دستی ساخته می‌شد. تصاویر این اشیاء جواهرنشان را در مجالس نگارگری صفوی می‌توان مشاهده کرد. آن‌ها به دلیل قیمتی بودنشان غارت و گاهی ذوب شده‌اند و تعداد کمی از آن‌ها به صورت سالم باقی مانده‌اند. به غیر از آن، فلزکاران مس را اغلب سفید می‌کردند تا به شکل نقره جلوه کند، آهن و فولاد نیز در ساخت اشیاء به کار می‌رفت (دیماند، ۱۳۸۳، ص. ۱۵۳) برنج نیز اغلب قلع اندود می‌شد تا مشابه نقره شود، علیرغم اینکه سطح کارهای تجملی پوشش طلا داده می‌شد و روی آن گوهر نشانده می‌شد (جوانیان، ۱۳۹۰، ص. ۱۰۲). به غیر از فن قلمزنی، فن مرصع‌کاری اشیاء برنجی در این زمان مجدداً رونق گرفت (دیماند، ۱۳۸۳، ص. ۱۵۳). همچنین در این دوره، هنر مشبک‌سازی فولاد نیز به اوج رسید. طراحان اثر خود را در الواح مشبک فولادی ترسیم

در اختیار فرماندهان و سربازان جنگی قرار گرفته‌اند. وجود این منابع تصویری، زمینه پژوهش درباره زندگی اجتماعی فراهم می‌کنند و با رجوع به آن‌ها می‌توان با طیف وسیعی از ظروف و اشیای فلزی این دوره آشنا شد که امروزه در دسترس نیستند (کنبی، ۱۳۸۴، ص. ۱۲؛ سیف علی و کشاورز افشار، ۱۴۰۰، ص. ۹۸). کنبی معتقد است: «نقاشی‌های اصیل تصویرهای نسبتاً دقیقی از سبک بناها، اشیاء و جامه‌های مرسوم فراهم می‌آورند. همچنین اطلاعاتی درباره ظروف فلزی به دست می‌دهند که کسب آن‌ها از اشیای برجای مانده دشوار است. برای مثال از بشقاب‌های طلایی و جام‌های شراب این تصاویر، در کتاب‌ها سخن رفته است اما خود آن‌ها برجای نمانده‌اند.» (کنبی، ۱۳۸۴، ص. ۵۷).

شاهنامه شاه‌طهماسبی

شاه اسماعیل، پس از تأسیس کتابخانه سلطنتی تبریز و ایجاد کارگاه‌های آن، تصمیم گرفت نسخه نفیسی از شاهنامه فردوسی تهیه کند که فاخرتر از شاهنامه‌های پیش از خود (شاهنامه بزرگ مغولی و شاهنامه بایسنقری) باشد. این نسخه از شاهنامه به خط نستعلیق و دارای ۷۵۸ ورق کاغذ در قطع سلطانی بزرگ و با ۲۵۸ مجلس نقاشی، روایت‌های حماسی شاهنامه را به نمایش می‌گذارد (امامی، ۱۳۷۳، ص. ۹۹). هنرمندانی که در مصورسازی این شاهنامه مشارکت داشته‌اند، در زمره بزرگ‌ترین نقاشان عصر صفوی به شمار می‌آیند. در دوران مصورسازی این نسخه، مدیریت کارگاه سلطنتی بر عهده سلطان محمد بود که تأثیر زیادی در خلق طراحی‌ها، نگاره‌ها، خوشنویسی و تذهیب‌های کتاب داشت (شاد قزوینی، ۱۳۸۲، صص. ۱۷-۱۸). سبک نگارگری نگاره‌های این شاهنامه و همچنین نحوه نمایش اشیاء، البسه، منظره‌سازی و نیز بناها و خیمه‌ها مطابق با الگوی دوره صفوی بوده است. بر اساس مطالعات شکلی و کاربردی، اشیاء فلزی به تصویر کشیده شده در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی عبارت‌اند از: صراحی، تنگ، پیاله، ظروف پذیرایی غذا، ظروف آشپزخانه-ای و تجهیزات پزشکی.

صراحی

برای آگاهی از کاربرد اشیاء در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی، نوشته سیاحان این دوره، درباره آداب نوشیدنی و غذایی ایرانیان مطالعه شد. شاردن (۱۳۷۲، ص. ۸۳۲) می‌نویسد: «نوشیدنی ایرانیان آب، چای و البته قهوه بود. در مجالس و مهمانی‌ها، شربت، آب میوه و آب آمیخته با گلاب می‌دادند». دلاواله (۱۳۴۸، ص. ۲۷۲) نیز نوشته است: «بعد از صرف غذا آب می‌آوردند، اما به جای آب، شربت در طعم‌های مختلف را روی سفره می‌گذاشتند» (شاردن، ۱۳۷۲، ج. ۲، ص. ۸۲۹). باوجود حرمت، شراب به عنوان پیش غذا برای تحریک اشتها یا همراه غذا، نوشیدنی

دیگری بود که برخی اروپایی‌ها به بودنش روی سفره دربار یا دیگر مکان‌ها اشاره کرده‌اند (سانسون، ۱۳۴۶، ص. ۸۹؛ سیلوا ای فیگروا، ۱۳۶۳، ص. ۷۶).

با نگاهی به نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی مشخص می‌شود که بیشترین شیء فلزی که در تمام نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی یا به عبارتی سده دهم و یازدهم به تصویر کشیده شده، نوعی صراحی با گردن بلند استوانه-ای باریک است که کاربرد اصلی آن نگهداری آب، شربت یا شراب بوده است. بر اساس گفته سیاحان، جنس این صراحی‌ها طلا بوده؛ زیرا فلز برنج برای نگهداری آب یا شراب مناسب نبوده، مگر آنکه روی آن آب قلع می‌دادند (سیف علی و کشاورز افشار، ۱۴۰۰، ص. ۵۳؛ کنبی، ۱۳۸۴، ص. ۱۸). ساخت صراحی‌ها با مواد دیگر از جمله سفال نیز برای افراد پایین دست جامعه بسیار رایج بوده است. در صحنه‌های درباری نگاره‌های شاهنامه طهماسبی، تصاویر صراحی بسیار دیده می‌شود. در برخی نگاره‌ها، این صراحی‌ها دارای درپوشی هستند که با زنجیر به بدنه متصل می‌شده است. افزون بر واقع‌نمایی در ترسیم شکل و تزئینات صراحی‌ها، نگارگر با استفاده از رنگ‌های طلایی، یک واقع‌نمایی نیز در نشان دادن جنس آن‌ها داشته است (نوروزی طلب و افروغ، ۱۳۸۹، ص. ۱۲۶). در نگاره‌ها شاهد تزئیناتی با نقوش گیاهی به صورت پیچک‌های اسلیمی و نواری طوماری، بر سطح صراحی‌ها هستیم. در مواردی نیز تزئینات به صورت مرصع‌کاری دیده می‌شوند- توجه به اینکه در سده ۱۰ ه.ق ظروفی تولید می‌شدند که به ظروف جواهرنشان معروف بودند- (اسماعیل نژاد، ۱۳۹۱، ص. ۷۱). نکته قابل توجه در تزئینات ظروف موجود در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی، فقدان تزئینات کتیبه‌ای بر روی سطح ظروف است که در هیچ‌کدام از اشیاء موجود در نگاره‌ها به چشم نمی‌خورد. در این نگاره‌ها، نگارگر در بازنمایی این صراحی‌ها با ترسیم نقطه‌های رنگی (قرمز، سفید، آبی و سبز) خواسته است تا سنگ‌ها و جواهرات کار شده بر روی نمونه‌ها را نشان دهد.

در تصاویر موجود، صراحی‌های دارای جواهر فقط در مقابل شاه قرار دارند و سایر صراحی‌ها با تزئینات گیاهی و هندسی در دست خدمتکاران یا مقابل افراد دیده می‌شوند. این نوع اشیای گران‌بها را تنها در تصاویر مجالس نگارگری صفوی می‌توان بازیافت؛ زیرا به علت طلاکوبی زیاد و سنگ‌های قیمتی و جواهراتی که روی آن‌ها کار می‌شده، عموماً نوب شده‌اند. امروزه تعداد اندکی از این اشیای مرصع‌کاری شده در موزه تویقایی استانبول موجود است که سلطان سلیم (فاتح جنگ چالدران در سال ۹۲۰ ه.ق)، در حمله به شهر تبریز، به عنوان غنیمت جنگی از کاخ‌های سلطنتی به دست آورد (احسانی، ۱۳۶۸، ص. ۲۳۱).

یکی از تزئینات رایج روی این صراحی‌ها، در قسمت گردن و بالای شکم، قوس‌های تیزه‌دار متداخل برجسته-

و به عنوان ظروفی برای نگهداری آب و شراب به کار می‌رفته‌اند (تصویر ۱). در چند نگاره از شاهنامه طهماسبی (سیف علی و کشاورز افشار، ۱۴۰۰، ص. ۳۶) متعلق به سدهٔ دهم ه.ق، مشربه‌هایی به همین شکل دیده می‌شود (جدول ۳ و ۴). در بیشتر نگاره‌ها، این نوع ظروف به تنهایی یا در کنار صراحی‌ها تصویر شده‌اند و نکته قابل توجه این است که سطح آن‌ها با نقش‌های متصل و پیوسته اسلیمی و هندسی، مشابه با تزیینات صراحی‌ها، آراسته شده است. گفتنی است که نمونه‌ای مشابه این نوع از ظروف در بین آثار فلزی به‌جامانده از دورهٔ صفوی در موزه‌ها و مجموعه‌های خصوصی یافت نشده است (سیف علی و کشاورز افشار، ۱۴۰۰، ص. ۴۰).

ابریق (آفتابه و لکن)

بر اساس نوشته سیاحان، شاه پیش از صرف غذا دست‌های خود را شستشو می‌داد: «پیش از آنکه سفره بگسترانند برای شاه اسماعیل آفتابه و لکن نقره‌ای آوردند و او بعد از شستشوی دست و روی، آن را با دستمال (سلیمان نژاد، ۱۳۹۶، ص. ۷۲)، آبی‌رنگ ابریشمی زربفتش، خشک کرد...» (اسمیت، ۱۳۸۶، ص. ۶۸). همچنین، سیاحان در خصوص آداب پیش و پس از صرف غذا چنین می‌نویسند: هنگامی که سفره برچیده می‌شد، آفتابه - لکن می‌آوردند تا حاضران دست خود را با آب گرم بشویند و هر کس دستش را با دستمالی که در جیب داشت خشک می‌کرد (سلیمان نژاد، ۱۳۹۶؛ شاردن، ۱۳۷۲، ج. ۲، ص. ۸۳۵؛ سیلوا ای فیکروا، ۱۳۶۳، ص. ۲۷۲؛ تاورنیه، ۱۳۸۳، ص. ۳۱۴؛ ال‌تاریوس، ۱۳۶۳، ص. ۲۰۰). همچنین آن‌ها اشاره کرده‌اند که «آوردن آفتابه و لکن با آب گرم برای شستن و تمیز کردن دست‌ها در

ای در میان زوج‌هایی از برگ‌های کشیده است که بسیار مشابه با نقشمایه‌های شیاری (قاشقی) ظروف شاهانهٔ دورهٔ هخامنشی است. نقشمایه‌های دیگری که بر روی صراحی‌های نگارهٔ شاه‌طهماسبی وجود دارد، نقشمایه‌های هندسی (گره‌دار) و نقشمایه‌های گیاهی است و نمونه‌هایی با نقشمایه کتیبه‌ای، در میان نمونه‌ها یافت نشد. آن‌ها همیشه در داخل یک سینی بزرگ به‌تنهایی یا در کنار سایر ظروف (مانند تنگ) که حاوی مایعات بوده‌اند، تصویر شده‌اند (جدول ۱ و ۲).

تنگ‌ها:

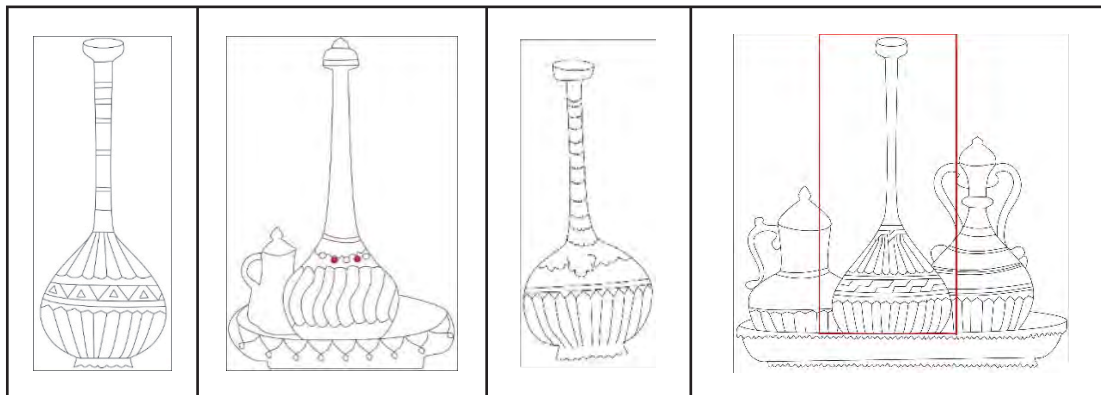
در کنار این ظروف، دو گونهٔ دیگر از مشربه‌ها وجود دارند که شکلی کوزه مانند داشته و دو دسته در دو طرف آن‌ها تعبیه شده است. این مشربه‌ها در مقایسه با صراحی‌ها ارتفاع کمتری دارند، اما تزیینات‌شان مشابه است. گاهی در کنار آن‌ها، ظروف شیشه‌ای و سفالی آبی و سفید نیز دیده می‌شود. این ظروف همگی از جنس طلا هستند، اما ظروف دیگری که در کنارشان قرار می‌گیرند، درون سینی‌های نقره‌ای یا شیشه‌ای هستند. سینی‌هایی که این مشربه‌ها بر آن‌ها گذاشته می‌شده نیز طلایی بوده و با نقش‌های متنوع هندسی، گیاهی و در موارد زیادی، با نقشمایه‌های شیاری تزیین می‌شده‌اند.

قرارگیری این مشربه‌ها در کنار صراحی‌ها نشان از کاربرد آن‌ها در ارتباط با سرو نوشیدنی است. تزیینات آن‌ها نیز مانند صراحی‌ها، شیاری است و از نقشمایه‌های گیاهی و هندسی نیز استفاده شده است. از نظر شکلی، این مشربه‌ها بدون لوله هستند، گردنی قطورتر از صراحی دارند، دارای دسته‌های تکی یا جفتی خمیده، شکم گرد و درپوش هستند

جدول ۱. صراحی‌های موجود در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی با شکل‌های یکسان ولی نقشمایه‌های متنوع

 <p>صراحی به همراه تنگ‌هایی با کاربری مشربه در نگاره شاهنامه شاه‌طهماسبی (گرابار، ۱۳۸۳/۲۰۰۰، ص. ۸۹).</p>	 <p>صراحی به همراه تنگ‌هایی با کاربری مشربه در نگاره شاهنامه شاه‌طهماسبی (گرابار، ۱۳۸۳/۲۰۰۰، ص. ۸۹).</p>	 <p>صراحی به همراه تنگ‌هایی با کاربری مشربه در نگاره شاهنامه شاه‌طهماسبی (آژند، ۱۳۹۹، ص. ۴۳).</p>	 <p>صراحی به همراه تنگ‌های با کاربری مشربه در نگاره شاهنامه شاه‌طهماسبی (گرابار، ۱۳۸۳/۲۰۰۰، ص. ۵۵).</p>
---	---	---	--

جدول ۲. ترسیم از صراحی‌های موجود در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی

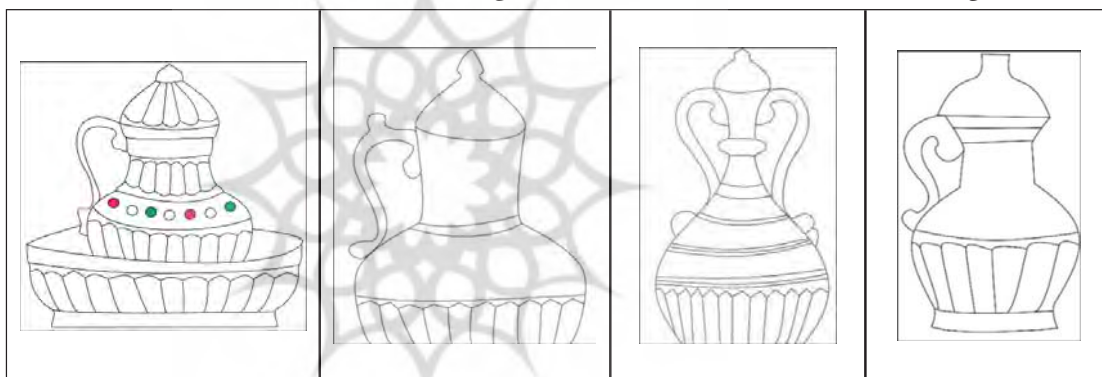

تصویر ۱. نمونه از تنگ دوره صفوی با تزئینات گیاهی (Gunter & Jett, 1992, p. 87)

ابتدا و انتهای مهمانی‌ها از دیگر آداب و سنت‌هایی مرسوم ایرانی‌ها بود که بسته به نوع مهمانی‌ها جنس آن‌ها متفاوت بود» (دلواله، ۱۳۴۸، ص. ۲۲). در آغاز پذیرایی‌های دربار، مستخدمی خواجه با آفتابه و لگنی طلایی و مهتری با حوله به سراغ شاه می‌رفتند تا دستش را بشوید و خشک کند و سپس مستخدمی عادی با ظروف طلایی به سراغ مهمانان برجسته می‌رفت (کمپفر، ۱۳۶۳، ۲۷۳). بعد از صرف غذا و برچیده شدن سفره نیز آفتابه و لگنی حاوی آبگرم برای دست شستن مهمانان آورده می‌شد (شاردن، ۱۳۷۲، ص. ۲۸۷؛ چلبی، ۱۳۳۸، ص. ۸۵). صرف‌نظر از آفتابه «آفتابه و لگن»، «ابریق» یا «لوله‌نگ» نام‌های دیگر آفتابه است؛ ابریق یا لوله‌نگ در مستراح نیز به کار می‌رود و کهن‌ترین نوع آفتابه از جنس سفال است. آفتابه ظرفی فلزی است، لوله‌دار، با دسته که با آن آب روی دست می‌ریزند و دست و رو را می‌شویند. آفتابه را «آبریز» و «آبدستان» هم گفته‌اند (تصاویر ۲ و ۳). ابریق واژه‌ای است که از فارسی وارد عربی شده و معرب آبری به معنای آبریز است (سیف‌علی و کشاورز افشار، ۱۴۰۰). ابریق به معنای کوزه یا آفتابه در انواع فلزی و سفالی وجود داشته است (دهخدا، ۱۳۷۷). در بررسی نگاره‌های موجود در این دوره به دو شکل اصلی از ابریق می‌رسیم که هر دو با تغییرات جزئی در تزئینات و شکل لوله و دسته در نگاره‌ها وجود دارد؛ نخست، ابریقی ظریف با گردن باریک و لوله و دسته خمیده است. این نوع ابریق در نگاره‌های ربع سوم قرن دهم ه.ق بسیار دیده می‌شوند (کنبی، ۱۳۸۴، ص. ۷۷). از آن برای نگه‌داری آب، شراب، روغن و شست و شوی دست‌ها، استفاده می‌شده است. ابریق یکی از ظروف کاربردی است که تقریباً در همه نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی (۹۳۱ ه.ق) که در ارتباط با مهمانی، جشن و یا دیدار است در دست خدمتکار یا در کنار بزرگان، دیده می‌شود. افزون بر گزارش‌های سیاحان درباره کاربرد ابریق‌ها، قرارگیری این ظرف به

همراه لگنی در زیر آن در نگاره‌ها، نشان می‌دهد که آن‌ها برای با شست‌وشوی دست‌ها به کار می‌رفته‌اند. این وسیله که برای مردم عادی از جنس مس یا برنج و برای دربار از طلا و نقره ساخته می‌شده، شامل دو جزء آفتابه و لگن است. آفتابه ظرفی است که در آن آب می‌ریزند و لگن تشتی است که دست را در آن می‌شویند. معمولاً آفتابه‌ها را در زمستان روی آتش و در تابستان جلو آفتاب می‌گذاشتند تا آب درون آن‌ها گرم شود. این نوع ظروف، به دلیل تأکید اسلام به پاکی و همچنین نیاز مسلمانان به در دسترس بودن آب برای وضو و پیش از غذا، یکی از پرکاربردترین ظروف در فرهنگ اسلامی بوده است. نمونه‌ای از نقش این ظروف، به دلیل جایگاه ویژه‌اش در تطهیر، وضو و همچنین آداب قبل و بعد از غذا، به میان نقشمایه‌های سنگ‌مزارهای

 <p>تُنگ در نگاره شاهنامه شاهپهماسبی (پوپ، ۱۳۹۴، ص. ۵۶).</p>	 <p>صراحی به همراه تُنگ‌هایی با کاربری مشربه در نگاره شاهنامه شاهپهماسبی (گراپار، ۱۳۸۳/۲۰۰۰، ص. ۹۵).</p>	 <p>تُنگ به همراه صراحی در نگاره شاهنامه شاهپهماسبی (پاکباز، ۱۳۹۶، ص. ۸۰).</p>
---	--	---

دوره صفوی نیز راه‌یافته است (تصویر ۲). شواهد نشان می‌دهد که آفتابه و لگن‌های موجود در کاخ‌ها جنس طلائی داشته و در درون لگنی نسبتاً عمیق قرار می‌گرفته‌اند. تزئین شیاری از تزیینات غالب این ظروف بوده و در کنار آن از نقشمایه‌های هندسی و گیاهی نیز استفاده شده است. پایه این ظروف، مشابه با سایر ظروف این دوره، دارای پایه‌های شیاری بوده و همگی درپوش دارند (جدول ۵ و ۶).

دوره صفوی نیز راه‌یافته است (تصویر ۲). شواهد نشان می‌دهد که آفتابه و لگن‌های موجود در کاخ‌ها جنس طلائی داشته و در درون لگنی نسبتاً عمیق قرار می‌گرفته‌اند. تزئین شیاری از تزیینات غالب این ظروف بوده و در کنار آن از نقشمایه‌های هندسی و گیاهی نیز استفاده شده است. پایه این ظروف، مشابه با سایر ظروف این دوره، دارای پایه‌های شیاری بوده و همگی درپوش دارند (جدول ۵ و ۶).

دوره صفوی نیز راه‌یافته است (تصویر ۲). شواهد نشان می‌دهد که آفتابه و لگن‌های موجود در کاخ‌ها جنس طلائی داشته و در درون لگنی نسبتاً عمیق قرار می‌گرفته‌اند. تزئین شیاری از تزیینات غالب این ظروف بوده و در کنار آن از نقشمایه‌های هندسی و گیاهی نیز استفاده شده است. پایه این ظروف، مشابه با سایر ظروف این دوره، دارای پایه‌های شیاری بوده و همگی درپوش دارند (جدول ۵ و ۶).

ظروف غذا

تمامی سفرنامه‌های مربوط به دوران صفویه به تجمل سفره‌های درباری اشاره کرده‌اند (سلیمان نژاد، ۱۳۹۶، ص. ۷۸)؛ به‌غیر از سفره زربفت مزین به نقشمایه‌های شاهانه، ظروف و اسباب پذیرایی درباری بیشتر از جنس طلا بوده‌اند. سیاحان درباره آداب پذیرایی غذای درباریان نوشته‌اند: «خوراک‌های پخته‌شده از قبیل برنج را در ظرف‌های بزرگ طلائی که «لنگری» خوانده می‌شد، قرار می‌دادن». (دلواله،

تصویر ۳. آفتابه دوره صفوی از جنس برنج

تصویر ۲. آفتابه و لگن دوره صفوی، از جنس مس (موزه شخصی آقای سیدحسن شکیبی).

و برچیدن پیش‌غذا - دسر - روی سفره بودند (کمپفر، ۱۳۶۳، ص. ۲۵۴) و میوه‌های تازه و گاه پوشانده شده با لایه‌هایی از شکر، شربت‌ها، شیرینی و نان شیرینی‌ها (الناریوس، ۱۳۶۳، ص. ۱۹۹)، قهوه، نقل، مربا و شراب از جمله این پیش-غذاها بودند (تاورنیه، ۱۳۸۳، ص. ۲۱۰؛ شاردن، ۱۳۷۲، ص. ۱۵۷؛ سانسون، ۱۳۴۶، ص. ۸۲).

ظروف غذا و میوه‌ای که در مقابل شاه قرار دارد با فن مرصع‌کاری بر روی آن‌ها نگین‌هایی نشانده شده است. بر اساس نگاره‌ها، در دست برخی از خدمه‌های کاخ، سینی‌های بزرگ دیده می‌شود که مخصوص پذیرایی بوده‌اند. این ظروف برای گرم نگه‌داشتن و رعایت بهداشت، درپوش داشته‌اند. در یکی از نگاره‌ها، سرآشپز در حال ریختن غذا درون همین سینی‌ها است. این ظروف نیز از طلا ساخته شده و الگوی تزیینات صراحی‌ها، تنگ‌ها و آفتابه و لگن‌ها بر روی آن‌ها تکرار

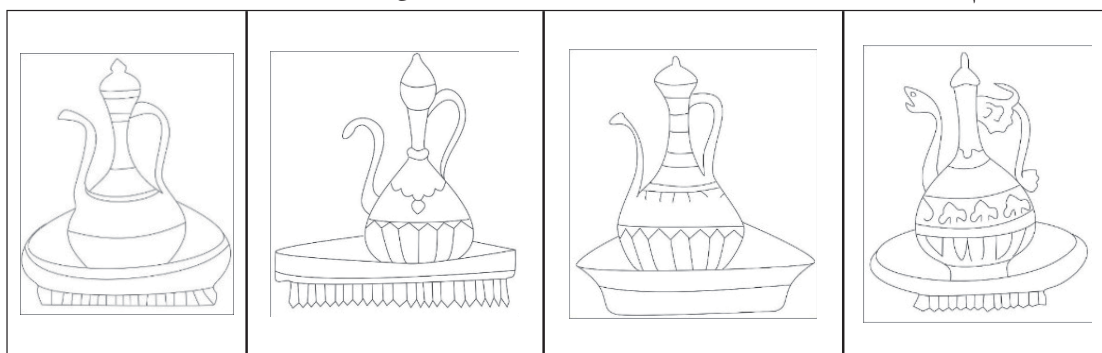
خاگینه، اسفناج پخته، (الناریوس، ۱۳۶۳، ص. ۱۹۹)، سبزی - های معطر، شکر، سرکه و سالادهای تابستانی و زمستانی (شاردن، ۱۳۷۲، ج. ۲، ص. ۶۰۶) موجود بود. با ورود مهمانان ابتدا با شیرینی و میوه‌های مختلف از آن‌ها پذیرایی می‌شد و سپس قهوه و شربت می‌آوردند (آنترمونی، ۱۳۹۷، ص. ۹۴).

بر اساس نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی این ظروف غذا در مواقعی به‌عنوان ظرف میوه و همچنین ظروف هدایا نیز کاربرد داشته‌اند (تصویر ۴). هیچ شواهدی از این نوع ظروف در موزه‌ها شناسایی نشده است، ولی در موزه متروپولیتن ظرفی مشابه با این ظروف و به‌صورت پایه‌دار وجود دارد (تصویر ۵). نوع بدون درپوش این ظروف، در دست خدمتکاران و در مقابل افراد حاضر در مجالس با محتویات اغلب انار وجود دارد. در این زمینه سیاحان نوشته‌اند که در مهمانی‌های دربار حلوچی‌ها مسئول چیدن

جدول ۵. ابریق (آفتابه و لگن) موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی

<p>ابریق (آفتابه و لگن) موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (کنبی، ۱۳۷۸، ص. ۵۶)</p>	<p>ابریق (آفتابه و لگن) موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (پاکبان، ۱۳۹۶، ص. ۷۵)</p>	<p>ابریق (آفتابه و لگن) موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (سیف علی و کشاورز افشار، ۱۴۰۰، ص. ۷۶)</p>	<p>ابریق (آفتابه و لگن) موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (پوپ و اکرم، ۱۳۸۷، ص. ۱۹۰)</p>

جدول ۶. ترسیم از ابریق (آفتابه و لگن) موجود در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی ۱۴۰۳

خوراک سفره‌های درباری و به‌طورکلی ایرانیان، برنج بود که آن را به شکل‌ها و رنگ‌های مختلف طبخ می‌کردند. در دربار، تنها یک وعده از روز گوشت صرف می‌شد. چنان‌که اسکندر بیک ترکمان در *عالم‌آرای عباسی* در توصیف انواع خوراکی‌ها نوشته: «... موازی یک‌صد و بیست نفر باورچی و شربتدار به ترتیب اطعمه الوان و حلوا و تنقلات و مرتبات پرداختند» (ترکمان منشی، ۱۳۸۱، ج. ۱، ص. ۷۷۵).

بر سر سفره شاه، چهار رنگ پلو، میوه‌ها، شیرینی‌جات و همچنین انواع گوشت‌ها از جمله گوشت ماهی، پرندگان و گوسفند دیده می‌شد. میوه‌های خشک و آجیل از دیگر خوراکی‌های سفره شاهی بود. شاه سلیمان صفوی معمولاً درباریان را مجبور به خوردن شراب می‌کرد تا علاوه بر سرگرمی و تفریح خود و حاضرین، حقایقی که از چشم وی پنهان است را متوجه شود (سانسون، ۱۳۴۶، ص. ۸۸). البته شربت و آب نیز بر سر سفره‌ها بود. درباریان به شراب مسکرات عادت داشتند و بر این عقیده بودند که با انجام برخی اعمال، گناه آن بخشوده می‌شود (الٹاریوس، ۱۳۶۳، ص. ۲۷۲). همچنین آن‌ها اشاره می‌کنند که ایرانی‌ها برای قیل و بعد از صرف غذا، پیش‌غذاهایی برای تحریک اشتها و پس‌غذاهایی برای پایان وعده، روی سفره می‌گذاشتند. در منابع تاریخ‌نگاری دوره صفویه نیز از حلوا یا حلویات (انواع شیرینی) در کنار شربت‌هایی چون آب‌لیمو، گلاب و بیدمشک به‌عنوان پیش‌غذا یاد شده است. کاهو، کلم، کلم‌قمری، اسفناج و ریحان دیگر سبزی‌هایی بودند که روی سفره مردم وجود داشت تا ضمن خوردن غذا مصرف شوند (جملی‌کاری، ۱۳۸۳، ص. ۱۵۴). در جای دیگر، سیاحان از رژیم غذایی ایرانیان سخن می‌گویند که به‌خوبی می‌توان به کاربرد ظروف پی برد: «در دهات، مهم‌ترین وعده غذایی ایرانیان، شام بود. غذای پخته‌شده، آن‌چنان‌که گفته شد، در شب خورده می‌شد. آنان روز را با شیر، پنیر و امثال این‌ها می‌گذراندند و برای ناهار، جز در روزهایی که مهمان داشتند، غذای گرم نمی‌خوردند (راوندی، ۱۳۶۳، ص. ۷۶). قوت غالب صبحانه ایرانیان ماست بود و در

تصویر ۴. صحنه‌ای از نگاره شاهنامه شاه‌طهماسبی با تصویری از ورود افراد با هدایا نزد شاه با ظرف‌های تشریفاتی (کنبی، ۱۳۷۸، ص. ۴۵)

تصویر ۵. ظرف مسی متعلق به دوره صفوی (Gunter & Jett, 1992) (p. 87)

شده است (جداول ۷ و ۸). در نگاره‌ای دیگر، نمونه‌ای مشابه از این ظروف، از جنس سفال آبی و سفید چینی دیده می‌شود که به‌عنوان کالاهای فاخر از دربار چین به ایران ارسال می‌شده‌اند.

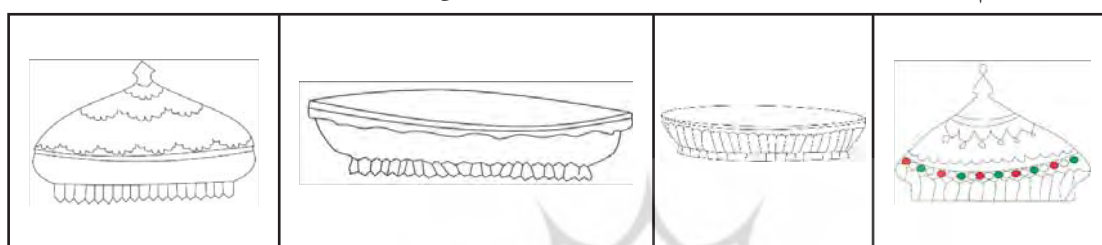
ظروف پذیرایی

در پذیرایی‌ها، شاه در جایگاه خود که در بالای مجلس بقرار داشت، می‌نشست و ناظر بر احوال میهمانان بود. اصلی‌ترین

جدول ۷. ظروف غذا یا میوه موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی

 <p>ظرف مخصوص غذا در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (پاکان، ۱۳۹۶، ص. ۷۴)</p>	 <p>ظرف مخصوص غذا (میوه) در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (گری، ۱۳۹۲، ص. ۱۰۰)</p>	 <p>ظرف مخصوص غذا (میوه) در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (گری، ۱۳۹۲، ص. ۵۶)</p>	 <p>ظرف مخصوص غذا در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (پوپ و اکرم، ۱۳۸۷، ص. ۱۲۲)</p>
---	---	--	---

جدول ۸. ترسیم ظروف غذا یا میوه موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی

تصویر ۶. پیاله برنجی دوره صفوی (British Museum, 2020)

تصویر ۷. پیاله مسی دوره صفوی (British Museum, 2020)

تصویر ۸. پیاله مسی دوره صفوی (British Museum, 2020)

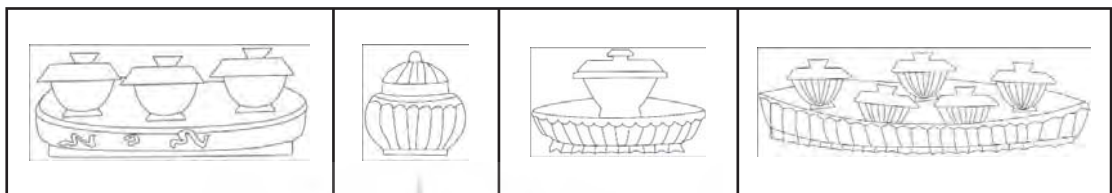
سفره صبحانه ثروتمندان، میوه، شیرینی، پالوده و مربا بوده است. برای شام نیز از سوپی که با قطعاتی از گوشت و سبزی و نخود پخته شده بود، به عنوان پیش غذا استفاده می‌کردند و پس از آن پلو با گوشت می‌خوردند. سفره قلم کار پهن می‌کردند و بر روی آن لیمو به تعداد افراد می‌گذاشتند تا اشتهایشان تحریک شود» (شاردن، ۱۳۷۲، ص. ۲۵۷).

بر اساس گزارش‌های سیاحان، مصرف محصولات لبنی از جمله شیر و ماست در فرهنگ ایرانی بسیار رایج بوده است. بنابراین، وجود کاسه‌هایی از جنس سفال آبی و سفید در دست خدمه، احتمالاً با محتویات ماست یا دیگر محصولات لبنی مرتبط بوده است. همچنین، از آنجاکه مصرف ماست در ظروف فلزی امکان‌پذیر نیست و از نظر پزشکی نیز منع دارد، به احتمال زیاد ایرانیان با آگاهی از این موضوع، از کاسه‌های سفالی برای پذیرایی ماست استفاده می‌کرده‌اند. این ظروف ابعاد یک کاسه معمولی را دارند و درپوش آن‌ها به دلیل رنگ طلایی‌شان، احتمالاً از جنس طلا بوده است. این ظروف در داخل سینی‌های طلایی چیده می‌شدند که کف آن‌ها با پارچه‌ای مخملی و قرمز رنگ پوشانده شده بود. در برخی نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی، ظروفی درپوش‌دار با تزیینات شیار، مشابه کاسه و قندان دیده می‌شود که با توجه به اشارات سیاحان به آجیل و تنقلات، احتمالاً برای نگهداری این خوراکی‌ها استفاده می‌شده است (جدول ۹ و ۱۰). چند نمونه از پیاله‌های متعلق به دوره صفوی در موزه‌ها وجود دارند که جنس همه آن‌ها از مس یا برنج است (تصاویر ۶ تا ۸).

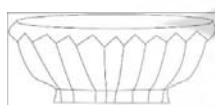

جدول ۹. ظروف پذیرایی غذا محصولات لبنی، موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی

 <p>ظروف پذیرایی غذا محصولات لبنی، موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (پاکبان، ۱۳۹۶، ص. ۶۷)</p>	 <p>ظروف پذیرایی غذا محصولات لبنی، موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (کنبی، ۱۳۸۴، ص. ۲۳)</p>	 <p>ظروف پذیرایی غذا محصولات لبنی، موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (کن بی، ۱۳۸۴، ص. ۲۲)</p>	 <p>ظروف پذیرایی غذا محصولات لبنی، موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (پاکبان، ۱۳۹۶، ص. ۳۵)</p>
---	---	---	---

جدول ۱۰. ترسیم از ظروف پذیرایی غذا محصولات لبنی، موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی

جدول ۱۱. تصویر پیاله‌های موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی به همراه طراحی از پیاله‌های، موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی

		 <p>تصویر پیاله‌های موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (کنبی، ۱۳۷۸، ص. ۹۰)</p>	 <p>تصویر پیاله‌های موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (کنبی، ۱۳۷۸، ص. ۹۰)</p>
---	---	---	--

عرب متداول بوده است (کنبی، ۱۳۸۴، ۵۸). در نگاره‌های این دوره، شمعدان‌ها در بخش‌های درونی و بیرونی کاخ دیده می‌شود (سیف علی و کشاورز افشار، ۱۴۰۰، ۸۹). در تصویری از شاهنامه شاهطهماسبی که بخشی از داستان ضحاک را نشان می‌دهد، نمونه‌ای از این نوع شمعدان در دست فردی مشاهده می‌شود، شکل ظاهری این شمعدان شبیه به برخی از شمعدان‌هایی است که در دوره تیموری ساخته می‌شدند.

گفتنی است که در تصاویر مربوط به نیمه اول سده دهم، شمعدان‌ها با شکلی حجیم‌تر و ساده‌تر دیده می‌شوند؛ اما در نگاره‌های متعلق به اواخر سده دهم و اوایل سده یازدهم، شکل‌ها ظریف‌تر شده و بر سطح بیرونی آن‌ها طرح‌های گیاهی اسلامی نقش بسته است. کنبی (۱۳۸۴) اشاره می‌کند که تقریباً هیچ شمعدان تاریخی از این نوع در میان آثار فلزی نیمه نخست سده دهم به‌جا نمانده است و این فرضیه را مطرح می‌کند که شاید پژوهشگران به اشتباه شمعدان‌هایی از سده دهم ق را به سده نهم ه.ق نسبت داده باشند. از سوی دیگر، حضور این شمعدان‌ها در نقاشی‌های مکتب تبریز می‌تواند به سبب خطای تاریخی نگارگران باشد یا به

پیاله

پیاله‌ها ظروفی بودند که برای نوشیدن شراب مورد استفاده می‌شدند. ابعاد آن‌ها مشابه پیاله‌های متداول امروزی است و همگی از جنس طلا ساخته می‌شده‌اند. پیاله‌هایی که در دست شاه دیده می‌شود، علاوه بر منقش بودن به نقشمایه‌های گوناگون، با فن ترصیع‌کاری نیز تزیین شده‌اند. در مقابل، پیاله‌های در دست مهمانان کاخ، دارای تزئینات شیاری هستند. در برخی موارد نیز پیاله‌ها فاقد تزئیناتی می‌باشند (جدول ۱۱).

پایه شمعدان

با استناد به تصاویر نسخه خطی شاهنامه شاهطهماسبی (سده دهم) می‌توان گفت شمعدان‌های اوایل دوره صفوی ادامه طرح دوره‌های پیشین در سده‌های هشتم و نهم هجری هستند (کفیلی، ۱۳۹۱، ص. ۱۰۹). شمعدان‌های ترسیم‌شده در نگاره‌های اوایل تا نیمه سده دهم شمعدان‌هایی با پایه مخروطی ناقص پهن، تنه استوانه‌ای ساده یا گرده‌دار و حفره‌ای استوانه‌ای برای قرار دادن شمع هستند. این شکل شمعدان با تغییرات اندک، از سده هفتم در ایران و جهان

تصویر ۱۲. شمعدان برنجی دوره صفوی (موزه ملی ایران، بی تا)

تصویر ۱۱. شمعدان برنجی دوره صفوی (موزه ملی ایران، بی تا)

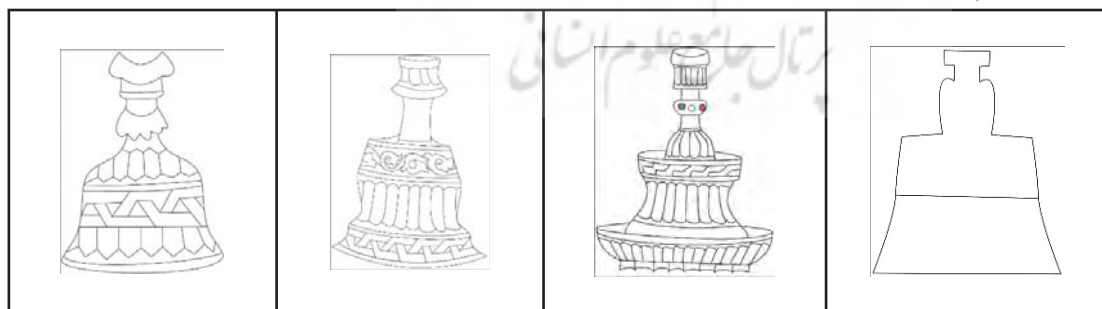
تصویر ۱۰. شمعدان برنجی دوره صفوی (British Museum, n.d)

تصویر ۹. شمعدان برنجی دوره صفوی (سیف علی، کشاورز افشار، ۱۴۰۰، ص. ۳۵)

تصویر ۱۲. شمعدان برنجی دوره صفوی (موزه ملی ایران، بی تا)

جدول ۱۳. ترسیم شمعدان‌های موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی

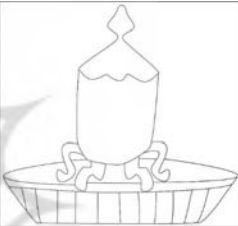

ترسیم شمعدان‌های چندضلعی آشکار است که تا حدی تغییر شکل یافته‌اند. در نیمه سده دهم ه.ق، نوع دیگری از شمعدان به نام مشعل ساخته شد که شکل آن استوانه‌ای بلند و یکدست بود و دیگر از حجم‌هایی با قطرهای متفاوت چیزی به چشم نمی‌خورد (فردپور، ۱۳۹۰، ص. ۱۰۰؛ کنبی، ۱۳۸۴). کنبی در بررسی یکی از نخستین نمونه‌های

این دلیل که از قدیم به کار می‌رفته‌اند (سیف علی و کشاورز افشار، ۱۴۰۰، ص. ۹۰؛ کنبی، ۱۳۸۴، ص. ۵۸). در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی، شمعدان‌هایی با شکل و تزیینات گوناگون در چهار صحنه مختلف نقاشی شده‌اند. تلاش نگارگران برای بازنمایی شکل و تزیینات این شمعدان‌ها قابل توجه است. باین حال، یکی از ضعف‌های آن‌ها در

جدول ۱۴. تصویر عود سوز (بخور، بخوردان) موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی

 <p>تصویر عود سوز (بخور، بخوردان) موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (پوپ و اکرم، ۱۳۸۷)</p>	 <p>تصویر عود سوز (بخور، بخوردان) موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (گری، ۱۳۹۲)</p>	 <p>تصویر عود سوز (بخور، بخوردان) موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (پوپ و اکرم، ۱۳۸۷)</p>	 <p>تصویر عود سوز (بخور، بخوردان) موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی (گری، ۱۳۹۲)</p>
---	--	--	--

جدول ۱۵. ترسیم عود سوزهای (بخور، بخوردان) موجود در نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی

			
--	--	---	--

وجود ندارد (تصاویر ۹ و ۱۰). در مقابل، شمعدان‌های گرد و چندضلعی هم در موزه‌ها و هم در نگاره‌ها به وفور وجود دارند (تصاویر ۱۱ و ۱۲).

بخور یا بخوردان

استفاده از بخور برای ایجاد بوی خوش یا استفاده‌های مذهبی، درمانی و نظایر آن قدمتی تاریخی دارد. از روزگار باستان تاکنون در مراسم و آیین‌ها، مواد و روغن‌های خوشبویی از جمله چوب‌ها و صمغ‌هایی نظیر اسپند، عود، چوب انار، پذیرایی، صندل، عنبر، کندر، لبان یا لوبان یا ترکیبی از آن‌ها را می‌سوزانند یا تبخیر می‌کنند (دهخدا، ۱۳۷۷، ص. ۲۵۴). از بررسی بخوردان‌های باقی‌مانده از سده‌های اولیه اسلامی تا سده هشتم، می‌توان دریافت که آن‌ها اغلب از جنس مفرغ، برنج، نقره و گاه طلا ساخته می‌شدند. روش ساخت بیشتر آن‌ها، استفاده از قالب و تزئین با روش‌های معمول آن دوران از جمله مشبک‌کاری، قلمزنی، سیاه‌قلم و ترصیع‌کاری بوده است. عود سوزهای این دوره، ظروف استوانه‌ای کوتاهی با سه پایه به شکل پای جانور یا دکمه بودند که برخی از آن‌ها در پوشی نیم‌کروی و معمولاً تزئین‌شده به شکل گل، پرند یا جز آن در رأس داشتند.

این شمعدان که در موزه آستان قدس رضوی نگه‌داری می‌شود، منشأ این نوع را هند می‌داند (کنبی، ۱۳۸۴، ص. ۵۸). اگرچه نمونه‌های بسیاری از شمعدان‌های ستونی در موزه‌های ایران و جهان موجود است، در نگاره‌های این دوره نگاره‌ای یافت نمی‌شود که این نوع شمعدان در آن به تصویر درآمده باشد (بهمنی آزاد، ۱۳۸۹، ص. ۱۴۵). به نظر می‌رسد شمعدان‌های ستونی بیشتر به‌عنوان ابزار روشنائی در بقعه‌ها و اماکن مذهبی کاربرد داشته‌اند و از آنجاکه موضوع نگاره‌های این دوره بیشتر صحنه‌های زندگی درباری است، تصویری از آن‌ها به دست نمی‌آید. وجود برجستگی‌های افقی و نیز پایه پهن و بشقاب مانند شمعدان‌های موجود در نگاره‌های موردنظر را می‌توان وجه تشابه آن‌ها با نمونه‌های واقعی دانست. به علاوه، تشابه رنگ فلز در تصویر و نمونه واقعی قابل توجه است (سیف علی و کشاورز افشار، ۱۴۰۰، ص. ۴۲)، (جداول ۱۲ و ۱۳).

شمعدان‌های موجود در موزه‌ها اطلاعات بسیار خوبی از شکل آن‌ها در دوره صفوی ارائه می‌دهند. نکته جالب توجه، وجود شمعدان‌های استوانه‌ای در موزه‌هاست که نمونه مشابه آن‌ها در نگاره‌ها اصلاً

جدول ۱۶. مشعل‌های موجود در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی به همراه طراحی از آن‌ها

		 <p>مشعل‌های موجود در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی (گری، ۱۳۹۲)</p>	 <p>مشعل‌های موجود در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی The Metropolitan (.Museum of Art, n.d)</p>
---	---	--	---

شده در نگارگری شاهنامه شاه‌طهماسبی دارد (تصویر ۱۳).

مشعل

یکی از اشیاء کاربردی در برخی از نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی وجود اشیائی است که از داخل آن‌ها آتش زبانه می‌کشد. این اشیاء به صورت مشبک هستند و به نظر می‌رسد از جنس آهن یا فولاد هستند چون رنگ آن‌ها نسبت به سایر ظروف تیره‌تر نشان داده شده است. این مشعل‌ها دارای دسته‌ای چوبی به ارتفاع تقریبی ۱/۵ متر هستند و به نظر می‌رسد در کف ساختمان‌ها سوراخ‌هایی برای ایستایی آن‌ها تعبیه شده است. همچنین، در برخی از صحنه‌ها، این مشعل‌ها در دست افراد است که نشان می‌دهد آن‌ها قابل حمل بوده‌اند و هنگام شب از آن‌ها برای روشن کردن مسیرهای تاریک استفاده می‌کرده‌اند (جدول ۱۶).

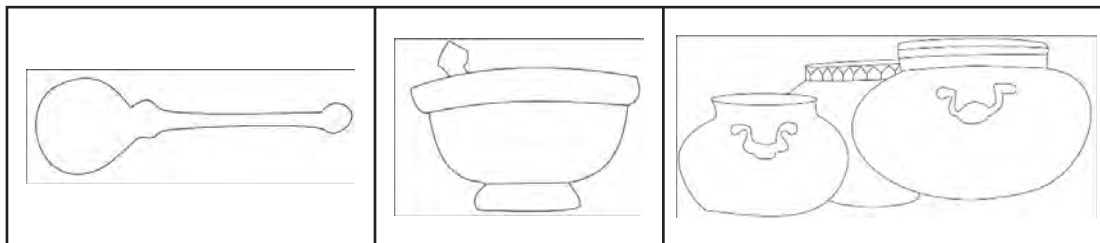
تصویر ۱۳. عود سوز دوره صفوی (The Metropolitan
(.Museum of Art, n.d)

ظروف آشپزخانه‌ای

بر اساس مشاهدات سیاحان این دوره، ایرانیان شهرنشین برای آشپزی از ظروف فلزی، مسی و چینی و روستائیان نیز بیشتر از ظروف سفالی استفاده می‌کرده‌اند (ال‌تاریوس، ۱۳۶۳، ص. ۲۷۰؛ پلامتری، ۱۳۹۶، ۲۷۰). برای غذا خوردن نیز از ظروف چوبی چون؛ سینی، بشقاب (کمپفر، ۱۳۶۳، ۲۵۲؛ شاردن، ۱۳۷۲، ص. ۸۸) و همچنین قاشق‌های دراز و عمق‌دار برای مصارف خاص و از سفال و قاشق‌های چوبی برای صرف غذاهای مایع استفاده می‌کردند (تاورنیه، ۱۳۸۳، ص. ۳۰۹). گاهی قاشق‌ها {کفگیری} از جنس طلا نیز برای تکه‌تکه کردن گوشت و کشیدن برنج (دل‌واله، ۱۳۴۸، ص. ۹۶) روی سفره وجود داشت، اما اغلب

این ظروف دارای دسته‌ای بلند یا فاقد دسته‌اند (مرادی، ۱۳۹۳، ص. ۵۴). در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی، این نوع از ظروف معمولاً در گوشه کاه‌ها و بدون دسته به تصویر کشیده‌اند. همچنین، ظروفی با پایه‌های بلند دیده می‌شوند که با شمعدان‌های ترسیم‌شده در همین نگاره‌ها تفاوت دارند و احتمالاً از آن‌ها برای سوزاندن بخور استفاده می‌کرده‌اند (جداول ۱۴ و ۱۵). از این نوع اشیاء، آثار زیادی در موزه‌ها وجود ندارد؛ اما در موزه متروپولیتن، نمونه‌ای از این ظرف موجود است که شباهت بسیاری به عود سوزهای تصویر

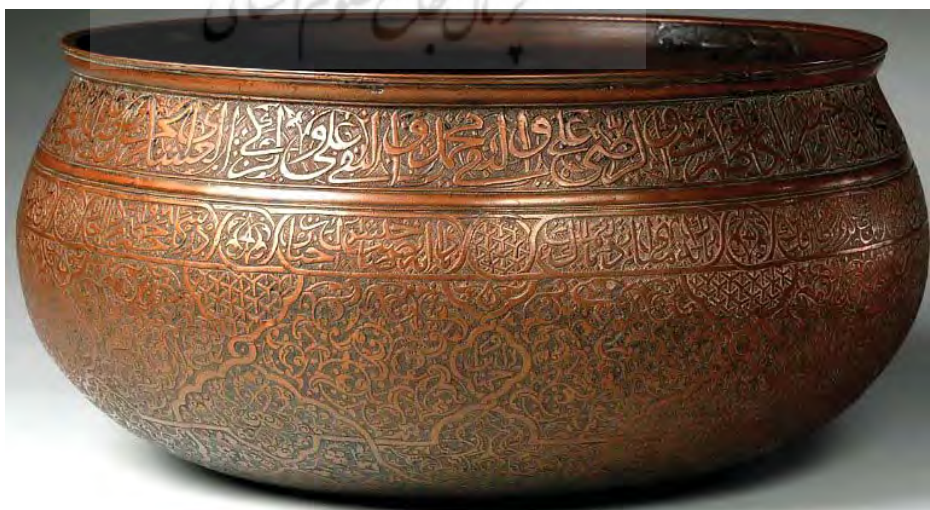
جدول ۱۷. ترسیم ظروف آشپزخانه موجود در نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی به همراه طراحی از آنها

تصویر ۱۴. تصویری از آشپزخانه شاهی به همراه ظروف و تجهیزات آشپزخانه (Gunter & Jett, 1992, p. 87)

از دست برای ریختن برنج در ظرف مهمان‌ها استفاده می‌کردند، روشی که در ایران کاملاً طبیعی و مؤدبانه و در اروپا بی‌ادبی و عدم آشنایی با آداب تلقی می‌شد (جملی کارری، ۱۳۸۳، ص. ۴۰).

در یکی از نگاره‌های شاهنامه شاه‌طهماسبی، صحنه‌ای از یک آشپزخانه شاهی تصویر شده که در آن سرآشپز در حال ریختن غذا با یک کفگیر بزرگ به داخل سینی‌های عمیق است. دیگ‌های پخت‌وپز، ظروف بزرگی بودند که در دو طرف خود دسته‌هایی برای حمل و نقل داشتند. رنگ این ظروف نشان می‌دهد که از جنس مس و دسته‌های آن‌ها از چوب ساخته شده بود. همچنین، در میان ظروف آشپزخانه، هاوونی نیز دیده می‌شود که در داخل آن دسته‌هاون قرار دارد. ملاقه مورد استفاده نیز شبیه به ملاقه‌های امروزی است و به احتمال زیاد از جنس مس بوده است (تصویر ۱۴؛ جدول ۱۷). نمونه‌ای از این نوع ظروف در موزه متروپولیتن نگهداری می‌شود که با توجه به تزییناتی که دارد به نظر نمی‌رسد کاربرد آشپزخانه‌ای داشته باشد (تصویر ۱۵).

تصویر ۱۵. دیگ مسی متعلق به دوره صفوی (The Metropolitan Museum of Art, n.d)

جدول ۱۸. شکل ظروف، نقشمایه و شیوه‌های اجرا در ظروف دوره صفوی بر اساس نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسبی

ردیف	شکل ظرف	نقشمایه	شیوه‌های اجرا
۱	صراحی	هندسی، گیاهی	قلمزنی / ترصیع‌کاری
۲	تُنگ	هندسی، گیاهی	قلمزنی / ترصیع‌کاری
۳	ظروف پذیرایی	هندسی، گیاهی	حکاکی / قلمزنی
۴	شمعدان	هندسی، گیاهی	قلمزنی / کنده‌کاری
۵	بخوردان	هندسی، گیاهی	قلمزنی / کنده‌کاری
۶	مشعل	هندسی	کنده‌کاری

نتیجه

با وجود تولید و استفاده از انواع متنوع اشیای فلزی با شکل‌ها، جنس‌ها و تزیینات مختلف در دوره صفوی، اطلاعات زیادی از این آثار در دسترس نیست و تنها نمونه‌های محدودی از ظروف مسی، برنجی و مفرغی این دوره در موزه‌ها و مجموعه‌ها باقی مانده‌اند. دلیل این امر به تاریخ پرتلاطم ایران، قابلیت اکسید شدن اشیای فلزی و در مورد اشیاء گران‌بها (طلا و نقره)، رفتار افراد سودجو در ذوب آن‌ها بازمی‌گردد. در این میان، نگاره‌های باقی مانده از آن دوره، تصاویری واقع‌گرایانه از این اشیای فلزی ارائه می‌دهند. بررسی این تصاویر نشان می‌دهد که نمونه‌های به تصویر کشیده شده در موزه‌ها موجود نیستند و در مقابل، گونه‌های دیگری از اشیای فلزی در موزه‌ها نگهداری می‌شوند. شاهنامه شاهطهماسبی به‌عنوان یکی از نسخه‌های مصور این دوره، در صحنه‌های خود به‌گونه‌ای اشیای فلزی را به نمایش گذاشته است. بررسی این نگاره‌ها نشان می‌دهد که در ترسیم اشیا واقع‌نمایی صورت گرفته و همه آن‌ها از نظر شکلی و تزیینات با دقت زیاد بازنمایی شده‌اند. از آنجاکه هدف این مقاله بازنمایی کاربردی بود، بنابراین، از بررسی ابزارآلات و ادوات جنگی خودداری شده است. ظروف کاربردی رایج در زندگی روزمره دربار شامل این موارد بوده‌اند: صراحی، ابریق (آفتابه و لگن)، شمعدان، ظروف پذیرایی و طبخ غذا، مشعل، بخوردان و تجهیزات پزشکی. صراحی‌ها یکی از باارزش‌ترین اشیای این دوره به‌شمار می‌روند و رنگ طلایی به‌کاررفته در نگاره‌ها، نشان‌دهنده جنس طلای آن‌هاست. این ظروف به‌تنهایی یا همراه با سایر ظروف برای پذیرایی از مهمانان استفاده می‌شدند. صراحی‌ها معمولاً داخل یک سینی یا لگن طلایی که کف آن‌ها با پارچه‌ای مخملی پوشانده شده بود، قرار داده می‌شدند. این ظروف دارای بدنه‌ای

کروی، لوله‌ای استوانه‌ای بلند و کشیده، دهانه و در برخی موارد آبریزی کوچک بودند و درپوش آن‌ها با زنجیری به بدنه متصل میشد. تزیین غالب روی این آثار، قلمزنی بود و در مواردی نیز از ترصیع‌کاری برای نشان دادن سنگ‌های قیمتی بر روی آن‌ها بهره گرفته شده است. تزیینات غالب در آن‌ها نقش شیاری یا قاشقی مشابه با ظروف دورهٔ هخامنشی است و به‌غیر از آن از نقشمایه‌های هندسی و گیاهی نیز استفاده شده است. گونهٔ دیگر، ظروف آفتابه و لگن هستند که از نظر جنس و تزیینات مشابه صراحی‌ها ساخته می‌شدند. آفتابه‌ها دارای دسته و آبریزی در طرف مقابل بودند و داخل لگن قرار می‌گرفتند. به دلیل تأکید اسلام بر نظافت، نیاز مسلمانان به وضو و همچنین شستشو قبل از پذیرایی نوشیدنی یا غذا، یکی از ظروف مورد استفاده قرار می‌گرفت. بخوردان نیز در برخی از نگاره‌ها دیده می‌شود که جنس آن‌ها طلایی یا نقره‌ای بوده و برای خوشبو کردن فضای داخلی کاخ‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفت. شمعدان‌ها نیز از دیگر ظروف کاربردی درون کاخ‌ها بودند و مطالعهٔ تطبیقی شکل و تزیینات روی آن‌ها نشان می‌دهد که معمولاً به شکل دایره یا هشت‌ضلعی ساخته می‌شدند و نقشمایه‌های هندسی، گیاهی و کتیبه‌ای روی آن‌ها دیده می‌شود. مشعل‌ها نیز ظروفی مشبک به شکل مربع یا مستطیل ایستاده بودند که با تکیه‌گاه چوبی ایستایی ثابت می‌شدند و به نظر میرسد از جنس مس یا مفرغ ساخته می‌شده‌اند.

تقدیر و تشکر

این مقاله حاصل یک پژوهش مستقل است که تحت حمایت هیچ سازمانی نبوده است.

تعارض منافع

نویسنده اعلام می‌دارد که در خصوص انتشار این مقاله تضاد منافع وجود ندارد. علاوه بر این، موضوعات اخلاقی، از جمله سرقت ادبی، رضایت آگاهانه، سوء رفتار، جعل داده‌ها، انتشار و ارسال مجدد و مکرر و همچنین، سیاست مجله در قبال استفاده از هوش مصنوعی از سوی نویسندگان رعایت شده است.

منابع و مآخذ

آژند، ی. (۱۳۹۹). نگارگری ایران (پژوهشی در تاریخ نقاشی و نگارگری ایران). سمت.

<https://samt.ac.ir/fa/book/1959>

آلن، ج. و. (۱۳۷۴). فلزکاری (پ. مرزبان، مترجم). در ر. و. قریه (ویراستار)، مجموعه مقالات هنرهای ایران. نشر فروزان.

<https://www.gisoom.com/book/198120>

آنترمونی، ج. ب. (۱۳۹۷). سفرنامه جان بل آنترمونی، از فرستادگان پطر کبیر به دربار شاه سلطان حسین (س. طهماسبی، مترجم). مجمع ذخایر اسلامی.

<https://www.gisoom.com/book/11528085>

اتینگهاوزن، ر. و. یارشاطر، الف. (ویراستاران). (۱۳۸۹). نقاشی ایران در دوره قاجار (اوج‌های درخشان هنر ایران). (ر. پاکباز و ه. عبداللهی، مترجمان). آگه.

<https://www.gisoom.com/book/1183502/1379>

احسانی، م. ت. (۱۳۶۸). هفت هزار سال هنر فلزکاری. انتشارات علمی و فرهنگی.

<https://www.gisoom.com/book/11016144>

اسماعیل نژاد، ع. (۱۳۹۱). بررسی فناوری و زیبایی‌شناسی فلزکاری دوره صفوی پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده. دانشگاه شاهد، دانشکده هنر.

اسمیت، ر. ب. (۱۳۸۶). نخستین فرستادگان پرتغال به دربار شاه اسماعیل صفوی (ح. زنگنه، مترجم). به‌دید.
<https://brown-circle.com/producthttps://brown-cir>

افروغ، م. (الف-۱۳۸۹). فلزکاری عصر سلجوقی و صفوی. موسسه جمال هنر.
<https://www.gisoom.com/book/1666229>

افروغ، م. (ب-۱۳۸۹). ملاحظات ملی و مذهبی در فلزکاری عصر صفوی [آپایان‌نامه کارشناسی
ارشد منتشر نشده]. دانشگاه تهران، پردیس هنرهای زیبا.

<https://lib.ut.ac.ir/site/catalogue/1367440>

افروغ، م.، و نروزی طلب، ع. (۱۳۸۹). هویت اسلامی- ایرانی در فلزکاری عصر صفوی: با تأکید بر
کتابخانه‌های موجود بر روی آثار فلزی. مطالعات ملی، ۱۱ (۴۴)، ۷۳-۱۰۰.

https://www.rjnsq.ir/article_99515.html

التاریوس، آ. (۱۳۶۳). سفرنامه آدام التاریوس: بخش ایران (الف. بهپور، مترجم). ابتکار.
<https://noorlib.ir/book/info/10867>

امامی، ک. (۱۳۷۳). بازگشت شاهنامه شاهطهماسبی. کلک، (۵۳)، ص. ۱۱-۲۱. <http://noo.rs/K9d3T>
باکویی، ف. (۱۳۹۴). مطالعه تطبیقی نقوش انسانی در فلزکاری و نگارگری عصر صفوی [آپایان‌نامه
کارشناسی ارشد منتشر نشده]. دانشگاه شاهد، دانشکده هنر.

بهمنی آزاد، ب. (۱۳۸۹). بررسی نماد شناسانه فرم و نقش در فلزکاری دوره صفوی [آپایان‌نامه
کارشناسی ارشد منتشر نشده]. دانشگاه الزهراء، دانشکده هنر.

<https://www.virascience.com/thesis/526996>

پاکباز، ر. (۱۳۹۶). نقاشی ایران از دیرباز تا امروز. نشر زرین؛ سیمین.
<https://taaghche.com/book/232677>

پوپ، آ. (۱۳۹۴). سیر و صور نقاشی ایران (ی. آژند، مترجم). مولی. <https://ajansbook.ir/Pop>
پوپ، آ. ا. و آکرمن، ف. (۱۳۸۷). سیری در هنر ایران، از دوران پیش از تاریخ تا امروز (ن. دریابندری و
دیگران، مترجمان). انتشارات علمی و فرهنگی. <https://www.gisoom.com/book/11088607>.
(نسخه اصلی منتشر شده در ۱۹۳۸).

تاورنیه، ژ. ب. (۱۳۸۳). سفرنامه تاورنیه (ح. ارباب شیرانی، مترجم). نیلوفر.
<https://asmaneketab.ir/product/Taver>

ترکمان منشی، الف. (۱۳۸۱). تاریخ عالم‌آرای عباسی (الف. افشار، مصحح). امیرکبیر.
<https://noo.rs/QSKWw>

جلالی، م. (۱۳۸۷). پایه شمعدان‌های صفوی در موزه مرکزی آستان قدس. مشکوه، ۲۷ (۲)، ۱۱۵-۱۲۰.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.16838033.1387.27.2.7.8>

جملی کاری، ج. ف. (۱۳۸۳). سفرنامه کاری (ع. نخجوانی و ع. کارنگ، مترجمان). شرکت انتشارات
علمی و فرهنگی
<https://elephantbookstore.ir/12>.

جوانی، الف.، مطیع، م.، و کاظم نژادی، ح. (۱۳۹۱). بررسی تزیینات فلزکاری مذهبی عصر صفویه.
مطالعات هنرهای تجسمی، (۳)، ۲۳-۴۱. <https://civilica.com/doc/1465975>

جوانیان، م. (۱۳۹۰). مطالعه تطبیقی آثار فلزکاری دوران سلجوقی و صفویه [آپایان‌نامه کارشناسی
ارشد منتشر نشده]. دانشگاه الزهراء. <https://www.virascience.com/thesis/554390>

چلبی، ا. (۱۳۳۸). سیاحت‌نامه اولیا چلبی (ح. نخجوانی، مترجم و تلخیص کننده). تبریز:
چاپخانه شفق.
<https://noorlib.ir/book/info/111086>

حسین نیا امیرکلایی، ه.، هاشمی زرج آباد، ح.، و زارعی، ع. (۱۳۹۷). معرفی و خوانش کتیبه‌های آثار
فلزی عصر صفوی، مطالعه موردی: نمونه‌های موجود در موزه آستان قدس رضوی. نگارینه

<https://doi.org/10.22077/nia.2019.2032.1164>

هنر اسلامی، ۵(۱۵)، ۴-۱۲.

حیدرآبادیان، ش.، و عباسی فرد، ف. (۱۳۸۸). هنر فلزکاری اسلامی. سبحان نور.

<https://ketabmarja.com/product/detail/121388>

دلواله، پ. (۱۳۴۸). سفرنامه پیتر دلاواله (قسمت مربوط به ایران) (ش. شفا، مترجم). بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

<https://asmaneketab.ir/product/1348>

دهخدا، ع. (۱۳۷۷). لغت‌نامه علی‌اکبر دهخدا (ویراست چهارم). دانشگاه تهران.

<https://noo.rs/m3vAX>

دیماند، م. الف. (۱۳۸۳). راهنمای صنایع اسلامی (ع. فریار، مترجم، ویرایش دوم). انتشارات علمی و فرهنگی.

<https://www.gisoom.com/book/1283764>

ذکاوت، س. (۱۳۹۹). مطالعه تطبیقی تصاویر شمعدان‌های فلزی در نگاره‌های شاهنامه طهماسبی و نمونه‌های مشابه دوره‌های اسلامی (دوره‌های سلجوقی، ایلخانی، تیموری و صفوی). پیکره،

<https://www.noormags.ir/view/en>

۱۹(۱)، ۳۰-۴۱.

راوندی، م. (۱۳۶۳). تاریخ اجتماعی ایران. نشر ناشر.

<https://ketabchi.com/product/167236>

سانسون (۱۳۴۶). سفرنامه سانسون: وضع کشور شاهنشاهی ایران در زمان شاه سلیمان صفوی

<https://ketab.cafe/1>

(ت. تفضلی، مترجم). ابن‌سینا.

سلیمان نژاد. الف. (۱۳۹۶). سفره و سفره چینی در عصر صفوی. پژوهش در تاریخ، ۸(۳-۴)، ۱۵۹-۱۶۸.

https://pdtsj.ut.ac.ir/article_78266.html

سیف علی، س.، و کشاورز افشار، م. (۱۴۰۰). گونه شناسی آثار فلزکاری در نگارگری عصر صفوی

(۱۱۳۵-۹۰۷ ه.ق). نگره، ۱۶(۵۷)، ص. ۱۱۹-۱۳۷.

<https://doi.org/10.22070/negareh.2020.4977.2361>

سیلوا ای فیگروآ، گ. د. (۱۳۶۳). سفرنامه دن گارسیا دسیلوا فیگروآ سفیر اسپانیا در دربار شاه عباس اول (ع. سمیعی، مترجم). نشر نو.

<https://asmaneketab.ir/product/1363>

شاد قزوینی، پ. (۱۳۸۲). بررسی پالت رنگ در ۵ نگاره از نگاره‌های شاهنامه شاه طهماسب. جلوه هنر، ۲۳(۲۳)، ۱۴-۲۳.

<https://noo.rs/8dbNr>

شاردن، ژ. (۱۳۷۲). سفرنامه شاردن: متن کامل (الف. یغمایی، مترجم). توس.

<https://fa.wikinoor.ir/wiki/Sharden>

فراست، م. (۱۳۸۴). بررسی مضامین خط نگاره‌های شمعدان‌ها و قندیل‌های دوره صفوی، موزه ملی. پژوهش هنر اسلامی، ۳(۳)، ۶۱-۷۶.

<http://noo.rs/Xeq7e>

فردپور، س. (۱۳۹۰). نگاهی بر فرم و نقوش شمعدان‌های دوره اسلامی. نقش‌مایه، ۷(۷)، ص. ۹۷-۱۱۰.

<https://www.noormags.ir/view/ar/articlelep>

کاشانی ایلخچی، ش.، و کاظم پور، م. (۱۴۰۰). مطالعه نقش‌مایه درفش‌های موجود در شاهنامه شاه طهماسبی بر مبنای ابزارهای تحلیلی رویکرد نشانه‌شناسی. نگره، ۱۶(۵۹)، ۹۱-۱۰۷.

<https://doi.org/10.22070/negareh.2020.4669.2281>

کفیلی، ح. (۱۳۹۱). پایه شمعدان‌های دارالشفاء امام رضا علیه‌السلام در دوره صفوی. مشکوه،

<http://noo.rs/nuRoB>

۳۱(۳)، ۱۲۰-۱۰۶.

کمپفر، الف. (۱۳۶۳). سفرنامه کمپفر (ک. جهانداری، مترجم). خوارزمی.

<https://asmaneketab.ir/product/1>

کنبی، ش. (۱۳۸۴). عصر طلایی هنر ایران (۱۵۰۱-۱۷۲۲ میلادی) (ح. افشار، مترجم). نشر مرکز.

<https://lib.ut.ac.ir/site/catalogue/1040187>

کنبی، ش. (۱۳۷۸). *نقاشی ایرانی* (م. حسینی، مترجم). تهران: دانشگاه هنر.

<https://www.gisoom.com/book/1156691>

کونل، الف. (۱۳۸۷). *هنر اسلامی* (ه. طاهری، مترجم). توس.

<https://basalam.com/faravar/product/16457107>

گرابار، آ. (۱۳۸۳). *مروری بر نگارگری ایرانی* (م. وحدتی دانشمند، مترجم). فرهنگستان هنر.

<https://matnpub.ir/product1383>

(نسخه اصلی منتشر شده در ۲۰۰۰).

<https://gbook.ir/shop/catalog-928>

گری، ب. (۱۳۹۲). *نقاشی ایرانی* (ع. شروه، تهران). دنیای نو.

محرابی، ه. (۱۳۹۵). *پژوهشی بر نقوش و خطوط سلاح و ابزارآلات سرد نظامی در دوره صفویه*
[پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده]. دانشگاه سمنان، دانشکده هنر و معماری.

<https://elmnet.ir/doc/11168106-21991>

موزه ملی ایران. (بی تا). *شمعدان برنجی دوره صفوی*. موزه ملی ایران

نوروزی طلب، ع. و افروغ، م. (۱۳۸۹). *بررسی فرم، تزیین و محتوا در هنر فلزکاری دوران سلجوقی*

<http://noo.rs/LnDHC>

و صفوی. *مطالعات هنر اسلامی*، (۱۲)، ۱۱۳-۱۲۸.

وارد، ر. (۱۳۸۴). *فلزکاری اسلامی* (م. شایسته فر، مترجم). موسسه مطالعات هنر اسلامی.

<https://www.gisoom.com/book/1309930>

Reference

British Museum. (n.d.). *Ancient Iran*. Retrieved August 25, 2023, from: <https://www.britishmuseum.org/collection/galleries/ancient-iran>

<https://www.gisoom.com/book/1156691> [In Persian].

Canby, S. R. (1999). *Iranian Painting* (M. Hosseini, Trans.). Tehran: University of Art.

<https://www.gisoom.com/book/1156691> [In Persian].

Canby, S. R. (1999). *Iranian Painting* (M. Hosseini, Trans.). Tehran: University of Art.

<https://www.gisoom.com/book/1156691> [In Persian].

Canby, S. R. (2005). *The Golden Age of Iranian Art (1501-1722 AD)* (H. Afshar, Trans.). Markaz Publishing, Mad Book, Maryam Book.

<https://lib.ut.ac.ir/site/catalogue/1040187> [In Persian].

Chardin, J. (1993). *Chardin's Travelogue: Complete Text* (A. Yaghmaei, Trans.). Tous.

<https://fa.wikinoo.ir/wiki/Shardin> [In Persian].

Chelbi, E. (1959). *Travelogue of Evliya Çelebi* (H. Nakhjavani, Trans. & abridged).

Tabriz: Shafaq Printing House. <https://noorlib.ir/book/info/111086>

Dehkhoda, A. (1998). *Ali Akbar Dehkhoda Dictionary* (4th Ed.). Tehran University Press.

<https://noo.rs/m3vAX> [In Persian].

Della Valle, P. (1969). *Things and Words in Pietro Della Valle's Travels* [Cose e Parole nei "Viaggi" di Pietro Della Valle] (S. Shafa, Tras.).

<https://asmaneketab.ir/product/1348> [In Persian].

Dimand, M. S. (2004). *A Handbook of Muhammadan Art* (A. Faryar, Trans., 2nd ed.). Scientific and Cultural Publications.

<https://www.gisoom.com/book/1283764> [In Persian].

Ehsani, M. T. (1989). *Seven Thousand Years of Metalworking Art*. Scientific and Cultural Publications.

<https://www.gisoom.com/book/11016144> [In Persian].

- Emami, K. (1994). The Return of Shahnameh of Shah Tahmasbi. *Kalak*, (53), 11-21. <http://noo.rs/K9d3T> [In Persian].
- Ettinghausen, R., & Yarshater, A. (Eds.) (2010). *Iranian Painting in the Qajar Period (The Brilliant Peaks of Iranian Art)* (R. Pakbaz, & H. Abdollahi, Trans.). Agah. <https://www.gisoom.com/book/1183502/1379> [In Persian].
- Farašt, M. (2005). Study of the calligraphy themes of candlesticks and lanterns of the Safavid period, National Museum. *Islamic Art Research*, (3), 61-76. <http://noo.rs/Xeq7e> [In Persian].
- Fardpour, S. (2011). A look at the form and designs of candlesticks of the Islamic period. *Naqsh-e-Mayeh*, (7), 97-110. <https://www.noormags.ir/view/ar/articlep> [In Persian].
- Gemelli Careri, G. F. (2004). *Karri's Travelogue* (A. Nakhjavani & A. Carnegie, Trans.). Scientific and Cultural Publishing Company. <https://elephantbookstore.ir/12> [In Persian].
- Grabar, O. (2004). *Mostly Miniatures: an Introduction to Persian Painting* (M. Vahdati Daneshmand, Trans.). Academy of Art. <https://matnpub.ir/product1383> (Original work published 2000). [In Persian].
- Gray, B. (2013). *Iranian Painting* (A. Shorouh, Trans.). Donyaye No. <https://gbook.ir/shop/catalog-928> [In Persian].
- Gunter, A. C., & Jett, P. (1992). *Ancient Iranian Metalwork in the Arthur M. Sackler Gallery and the Freer Gallery of Art*. Arthur M. Sackler Gallery, Freer Gallery of Art. <https://www.abebooks.com/Ancient-iranian-metalwork-Arthur-Sackler-Gallery/31260212535/bd>
- Hossein Nia Amirkolaei, H., Hashemi Zarjabad, H., & Zarei, A. (2018). Introducing and reading the inscriptions of the Safavid metal works, case study: examples of Astan Quds Razavi Museum. *Negarineh Islamic Art*, 5(15), 4-12. <https://doi.org/10.22077/nia.2019.2032.1164> [In Persian].
- Hyderabadian, S., & Abbasifard, F. (2009). Islamic Metalworking Art. Subhan Noor. <https://ketabmarja.com/product/detail/121388> [In Persian].
- Ismail Nejad, A. (2012). *A Study of the Technology and Aesthetics of Metalworking During the Safavid Period* [Unpublished master's dissertation]. Shahed University, Faculty of Arts. [In Persian].
- Jalālī, M. (2008). The Safavid candlesticks preserved in the AQR Museum. *MISHKAT*, 27(2), 115-120. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.16838033.1387.27.2.7.8> [In Persian].
- Javani, A., Motee, M., & Kazemnejadi, H. (2012). A study of religious metalwork decorations in the Safavid era. *Visual Arts Studies*, (3), 23-41. <https://civilica.com/doc/1465975> [In Persian].
- Javanian, M. (2011). *A Comparative Study of Metalworking Works from the Seljuk and Safavid Eras* [Unpublished master's dissertation]. Al-Zahra University. <https://www.virascience.com/thesis/554390/> [In Persian].
- Kaempfer, A. (1984). *Kaempfer's Travelogue* (K. Jahandari, Trans.). Al-Khwarizmi.

- <https://asmaneketab.ir/product/1> [In Persian].
- Kafili, H. (2012). The base of the candlesticks of the Dar al-Shifa of Imam Reza (AS) during the Safavid period. *Meshkooh*, 31(3), 106-120. <http://noo.rs/nuRoB> [In Persian].
- Kashani Ilkhchi, S., & Kazempour, M. (2021). Studying the motifs of the flags in Shahnameh Tahmasebi based on semiotic approach. *Negareh Journal*, 16(59), 91-107. <https://doi.org/10.22070/negareh.2020.4669.2281> [In Persian].
- Kuhnel, E. (1999). *Islamic Art* (H. Taheri, Trans.). Toos. <https://basalam.com/faravar/product/16457107> [In Persian].
- Mehrabi, H. (2016). *A Study on the Designs and Lines of Weapons and Cold Military Tools in the Safavid Period* [Unpublished master's dissertation]. Semnan University, Faculty of Art and Architecture. [In Persian].
- Melikian-Chirvani, A. S. (1982). *Islamic Metalwork from the Iranian World, 8-18th Centuries*. H.M. Stationery Office. <https://www.google.com/books/edition/Islamic>
- Metropolitan Museum of Art. (n.d.). *Results for "Burning Incense Iran"*. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search?q=burning+incense+iran>
- National Museum of Iran. (n.d.). *Brass Candlestick from the Safavid Period*. National Museum of Iran. [In Persian].
- Norouzi Talab, A., & Afrogh, M. (2010). A study of form, decoration, and content in metalwork art during the Seljuk and Safavid periods. *Islamic Art Studies*, (12), 113-128. <http://noo.rs/LnDHc> [In Persian].
- Olearius, A. (1984). *Muscovite and Persian Journey: Part Iran* [Moskowitsche and Persische Reise] (A. Behpour, Trans.). Ebtakar. <https://noorlib.ir/book/info/10867> [In Persian].
- Pakbaz, R. (2002). *Iranian Painting from Ancient Times to Today*. Zarrin Publishing; Simin Publishing. <https://taaghche.com/book/232677> [In Persian].
- Pope, A. U. (2015). *Survey of Persian Art* (Y. Azhand, Trans., 4th ed.). Mola. <https://ajansbook.ir/Pop> [In Persian].
- Pope, A. U., & Ackerman, P. (2008). *A Survey of Persian Art from Prehistoric Times to the Present* (N. Daryabandari et al., Trans.). Elmi va Farhangi Publications. <https://www.gisoom.com/book/11088607> (Original work published 1938). [In Persian].
- Ravandi, M. (1984). *Social History of Iran*. Neghah. <https://ketabchi.com/product/167236> [In Persian].
- Sanson. (1967). *The Sanson Charter: The State of the Iranian Empire during the Time of Shah Suleiman the Magnificent* (T. Tafazzoli, Trans.). Avicenna. <https://ketab.cafe/1> [In Persian].
- Seifali, S., & Keshavarz Afshar, M. (2021). The typology of metalwork in the Safavid miniatures (907-1135 AH). *Negareh Journal*, 16(57), 119-137. <https://doi.org/10.22070/negareh.2020.4977.2361> [In Persian].
- Shade Qzvin, P. (2003). A study of the color palette in 5 paintings from Shah Tahmasp's Shahnameh. *Jelweh Honar*, (23), 14-23. <http://noo.rs/8dbNr> [In Persian].
- Silva Y F., G. d. (1984). *The Embassy of D. Garcias de Silva Figueroa in Persia* [L'Ambassade de D. Garcias de Silva Figueroa en Perse] (G. Samiee, Trans.). Nashr-e-No. <https://asmaneketab.ir/product/1363> [In Persian].

- Smith, R. B. (2007). *The First Age of the Portuguese Embassies to the Court of Shah Ismail Safavi* (H. Zanganeh, Trans.). Behdid. <https://brown-circle.com/producthttps://brown-cir> [In Persian].
- Soleiman Nejad, E. (2018). Tablecloth and table setting in the Safavid era. *Research in History*, 8(3-4), 159-168. https://pdsj.ut.ac.ir/article_78266.html?lang=en [In Persian].
- Tavernier, J. B. (2004). *Travels in Persia* [Voyages en Perse] (H, Arbabshirani, Trans.). Niloofar. <https://asmaneketab.ir/product/Taver> [In Persian].
- Torkaman Munshi, A. (2002). *Tārīkh-i 'Ālam-ārā-yi 'Abbāsī* [The World-Adorning History of Abbas] (I. Afshar, ed.). Amirkabir. <https://noo.rs/QSKWw> [In Persian].
- Ward, R. M. (2005). *Islamic Metalwork* (M. War, Trans.). Institute for Islamic Art Studies. <https://www.gisoom.com/book/1309930> [In Persian].
- Zakavat, S. (2019). A comparative study of images of metal candlesticks in the illustrations of Shahnameh Tahmasbi and similar examples from the Islamic periods (Saljuqid, Ilkhanid, Timurid and Safavid periods). *Peykrah*, 9(19), 30-41. <https://www.noormags.ir/view/en> [In Persian].

